

Katariina Kemppainen

MURAALIT MUKAAN MUSEOKOKOELMIIN?

Näkökulmia Oulun kaupungin muraalitaiteen hankinta- ja hallintaprosessien kehittämiseen

MURAALIT MUKAAN MUSEOKOKOELMIIN?

Näkökulmia Oulun kaupungin muraalitaiteen hankinta- ja hallintaprosessien kehittämiseen

Katariina Kemppainen
Opinnäytetyö
Kevät 2022
Kulttuurituottaminen ja luova talous
(YAMK)
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kulttuurituottaminen ja luova talous (YAMK)

Tekijä: Katariina Kemppainen

Opinnäytetyön nimi: Muraalit mukaan museokokoelmiin? – näkökulmia Oulun kaupungin muraalitaiteen hankinta- ja hallintaprosessien kehittämiseen

Työn ohjaaja: Pekka Isomursu & Petri Hoppu

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2022 Sivumäärä: 47 + 1 liite

Opinnäytetyön aiheena on Oulun kaupungin muraalimaalauksiin liittyvien hankinta- ja hallintaprosessien kehittäminen muuttuneessa toimintaympäristössä. Oulun kaupungissa on toteutettu katutaide- ja muraaliprojekteja vuodesta 2013 lähtien. Viime vuosina Suomessa erityisesti muraalit ovat alkaneet vakiinnuttaa paikkaansa uuden julkisen taiteen (*new genre public art*) ilmiönä. Valtakunnallisesti taidemuseot ovat jääneet näissä hankkeissa usein taka-alalle, vaikka julkinen taide kuuluu niiden toimialaan. Oulun kaupungissa julkisen taiteen asian- tuntijaorganisaationa toimii Oulun taidemuseo.

Oulun kaupunkiorganisaatiossa julkista tilaa ja taidetta hallinnoivat moniammatilliset kaupunkikuva-, kulttuuriympäristö- ja kuvataidetyöryhmät. Työryhmien välisten keskusteluiden pohjalta tutkimuksen tavoitteeksi muodostui löytää Oulun kaupunkiin hyviä käytäntöjä muraaliprosessien sujuvoittamiseksi. Näistä lähtökohdista tutkimusaineisto koostui edellä mainittujen työryhmien jäsenten sekä valtakunnallisten taidemuseoiden julkisen taiteen ammattilaisten haastatteluista. Haastattelut toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmin puolistrukturoituina teemahaastatteluina sekä dialogisina puhelinhaastatteluina. Haastatteluaineisto analysoitiin fenomenografisen menetelmän lähtökohdista.

Tutkimustuloksissa nousi esiin katutaide- ja muraaliprosessien vaihtelevien käytäntöjen haasteet. Vastuut toteutusten materiaalivalinnoista, laatuksiteereistä sekä huolto- ja poistolinjauksista olivat epäselviä. Järjestelmällinen dokumentointi, asiakirjahallinto ja lupamenettelyohjeistus puuttuivat. Ratkaisuna esitettiin muraaliprosessin eri vastuutahojen selkeää nimeämistä ja uutta yksityiskohtaista prosessikuvausta. Yhtenä kehittämisehdotuksena oli myös erillisen katutaide- ja muraalityöryhmän tai -koordinaattorin tehtävän perustaminen.

taidemuseot, julkinen taide, katutaide, muraalit, kaupunkiorganisaatiot, laadullinen tutkimus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Cultural Production in Creative Industries

Author: Katariina Kemppainen

Title of thesis: Murals under Museum collections? – Perspectives into mural art procurement and management processes in Oulu City organization

Supervisor: Pekka Isomursu & Petri Hoppu

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2022

Number of pages: 47 + 1 appendix

The topic of the thesis is the development of procurement and management processes related to mural paintings in the city of Oulu in a changed operating environment. Street art and mural projects have been implemented in the city of Oulu since 2013. In recent years, murals in Finland in particular have begun to establish themselves as a phenomenon of new genre public art. Nationwide, art museums have often been left behind in these projects, even though public art is within their remit. In the city of Oulu, the Oulu Museum of Art is an expert organization for public art.

Based on the discussions between Oulu city organizations multi professional teams, the aim of the study was to find good practices in the city of Oulu to streamline mural processes. Based on these starting points, the research material consisted of interviews with members of the above-mentioned teams as well as public art professionals from national art museums. The interviews were conducted using semi-structured thematic interviews and dialog telephone interviews using qualitative research methods. The interview material was analyzed from the point of view of the phenomenographic method.

The research findings highlighted the challenges of varying practices in street art and mural processes. Responsibilities for material selection, quality criteria, and maintenance and disposal policies were unclear. There was a lack of systematic document management and guidance on permitting procedures. The solution was a clear naming of the various parties responsible for the mural process and a new detailed description of the process. One of the development proposals was to set up a separate street art and mural team or coordinator.

art museums, public art, urban art, murals, city organizations

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TUTKIMUKSEN TAUSTAA.....	9
2.1	Taidemuseo julkisen taiteen asiantuntijana	9
2.2	Julkinen taide kaupunkikuvassa ja kulttuuriympäristössä	11
2.3	Katutaide ja murallit nykytaiteen ilmiönä	13
2.4	Julkinen taide kaupunkitilojen arvottajana.....	15
3	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT, AINEISTO JA MENETELMÄT.....	17
3.1	“1000 katumaalauksen Oulu”	17
3.2	Haastatteluaineisto	21
3.3	Fenomenografinen näkökulma laadullisessa tutkimuksessa.....	24
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET	26
4.1	Päätökset, luvat ja sopimukset	26
4.2	Kaupunkikuva ja kulttuuriympäristö	30
4.3	Hallinta- ja huoltovastuut.....	33
4.4	Yhteistyötä ja tulevaisuudenvisiona.....	35
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	38
	LÄHTEET	42
	LIITTEET	48

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tarkastelin Oulun kaupungin katutaide- ja muralimaalausten hankintaprosessiin liittyviä kehittämiskohteita. Viime vuosina kaupunki on hankkinut keskeisille sijaintipaikoille suurikokoisia muraaleja. Katutaiteen ja muralien hankintaprosessia on alun perin kehitetty ja edistetty Oulun kaupungin eri hallintokuntien kesken. Muraalien kasvaneen suosion myötä nykytilanteeseen kaivattiin hankintaprosesseihin liittyvien toimijoiden näkökulmasta kuitenkin selkeytystä sekä hallintokuntien yhteistyötä helpottavia ohjeistuksia ja työtapoja. Myös Oulun taidemuseon roolia muralihankintojen suhteen haluttiin terävöittää.

Työskentelen Museo- ja tiedekeskus Luupissa Oulun taidemuseon kokoelmayksikössä amanuenssina. Keväällä 2021 sain tietää, että Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden johtajat olivat sopineet Museo- ja tiedekeskus Luupin esimiesten kanssa, että kaupungin murali- ja katutaidehankkeiden koordinointi siirtyisi taidemuseon amanuenssin työtehtäviini. Aikaisemmin tehtäväkenttää oli hoitanut sivistys- ja kulttuuripalveluiden kehittämispäällikkö Olli Rantala, joka alkoi luoda murali- ja katutaideprojektien toimintamallia kaupungin eri hallintokuntien kanssa vuonna 2013 tehdyn kuntalaisaloitteen pohjalta. Sivistys- ja kulttuuripalveluiden ohella hankkeisiin liittyi rakennusvalvonnan, Oulun infran sekä ympäristö- ja yhdyskuntapalveluiden toimijoita. Lisäksi Museo- ja tiedekeskus oli pienessä määrin asiantuntijana mukana hankkeita edistävissä kaupunkikuva-, kulttuuriympäristö- ja kuvataidetyöryhmissä. Taidemuseolta edustajia on ollut osallisena vain jälkimmäisessä työryhmässä. Vuosien saatossa erilaisia katutaiteen projekteja oli toteutettu kaupungin kustantamana yhteistyössä muun muassa Oulun katutaide ry:n sekä Upeart tuottajatahon kanssa. Taidemuseo ei ole ollut osallisena projekteissa eikä toteutuksia ole liitetty museokokoelmiin tai dokumentoitu museaalisista lähtökohdista.

Muraliprojektien amanuenssin tehtäväkenttään siirtämisen ajatuksena oli, että hankkeissa eri toimijoiden näkökulmista havaittuihin hankinta- ja dokumentointi-

prosessien haasteisiin löytyisi ratkaisu taidemuseon koordinoitavuuden kautta. Visuaalisen taiteen ja kulttuuriperinnön organisaationa taidemuseossa on pitkälle kehittynyt ja vakiintunut työskentelymalli julkisen taiteen sekä siihen liittyvän dokumentoinnin hallinnan saralla. Muraaliprosessien osalta tehtävänanto taidemuseon näkökulmasta jäi kuitenkin monilta osin epäselväksi muun muassa hankkeiden omistajuuden, rahoituksen, sopimusmallien ja päätöksenteon osalta. Vastuualueet ja menettelyt eri toimijoiden kesken olivat myös osittain määrittelemättömiä.

Oulun kaupungin organisaatioista rakennusvalvonta, yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, Oulun infra sekä sivistys- ja kulttuuripalvelut totesivat yhteisissä työryhmissään ja keskusteluissa tarpeen kehittää ja selkeyttää muraalien hankintaprosessia. Asiantuntijaorganisaationa taidemuseot ovat yleensä mukana julkisen taiteen hankinnoissa ja alalla on selkeät käytännöt niiden osalta. Muraali- ja katutaiteen suhteen taidemuseoiden rooli on valtakunnallisesti kuitenkin jäänyt usein enemmän tai vähemmän taustalle eikä alalle näissä projekteissa ole muodostunut laajasti vakiintunutta käytäntöä.

Näistä lähtökohdista opinnäytetyöni suuntautui kehittämispainotteiseksi tutkimukseksi, jonka tavoitteena oli löytää Oulun kaupunkiin hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja muraalitaiteen toteuttamishankkeiden sujuvoittamiseksi ja eri toimijoiden roolien selkeyttämiseksi. Varsinaisia tutkimuskysymyksiä oli kolme:

- 1) millaisia haasteita Oulun kaupunkiorganisaation eri toimijat olivat aikaisemmissa muraalihankkeissa kohdanneet?
- 2) millainen työskentelytapa voisi edistää muraalihankkeita parhaiten Oulun eri hallintokuntien välillä?
- 3) millainen rooli Oulun taidemuseolla voisi olla tulevaisuudessa muraalihankkeissa, jotta prosessi olisi kaikkien tahojen näkökulmasta toimiva?

Opinnäytetyössäni kartoitin Oulun kaupungin muraali- ja katutaideprojekteihin liittyviä tahoja, heidän edustamiensa hallintokuntien käytäntöjä sekä niihin liitty-

viä haasteita ja mahdollisia ratkaisuideoita. Haastattelin näistä lähtökohdista Oulun kaupungin toimijoista Museo- ja tiedekeskus Luupin, rakennusvalvonnan, Oulun infran, ympäristö- ja yhdyskuntapalveluiden sekä sivistys- ja kulttuuripalveluiden edustajia. Tein puhelinhaastatteluita myös valikoidusti Suomen suurimpien taidemuseoiden asiantuntijatehtävissä toimiville henkilöille, joilla tiesin olevan kokemusta julkisen taiteen ja mahdollisesti myös erilaisista murall- ja katutaiteen hankkeista. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluita sekä dialogisia puhelinhaastatteluita. Haastatteluaineisto käsiteltiin ja analysoitiin fenomenografisen menetelmän mukaisesti. Opinnäytetyössäni erityisesti muraalimaalauksia tarkasteltiin laajemmin julkisen taiteen periaatteiden ja sitä myöten taidemuseoiden kokoelmatyön näkökulmasta. Katutaiteen osuus kulki tutkimuksessa mukana taustalla, koska sitä oli mahdotonta sulkea täysin erilliseksi. Keskustelu katutaiteen ja muraalien välisistä yhtymäkohdista ja eroista on kansainvälisesti käynnissä visuaalisen taiteen kentällä eikä yksiselitteistä konsensusta niiden keskinäisestä suhteesta ole toistaiseksi pystytty määrittelemään.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Opinnäytetyöni tausta-asetelmana on Oulun taidemuseon institutionaalinen asiantuntijarooli julkisen taiteen hankinnoissa osana moniammatillisia kaupungin eri hallintokuntien edustajien muodostamia työryhmiä. Kuvataidetyöryhmän ohella Oulun kaupunkiorganisaatiossa keskeisiä toimijoita julkisten tilojen hallinnassa ovat kaupunkikuva- ja kulttuuriympäristötyöryhmät. Uudet julkisen taiteen muodot, kuten katutaide ja muraalimaalaukset, muokkaavat ilmenemisympäristönsä ohella totuttuja hallinnollisia toimintatapoja ja haastavat perinteisempiä taidekäsitteitä. Julkisen taiteen merkitys kaupunkiarkkitehtuurissa nähdään yhä suuremmassa määrin taloudellisena, sosiaalisena ja kulttuurisena pääomana. Tämän vuoksi monimuotoisen julkisen taiteen laatuvaatimukseen ja asiantuntijuuden korostamiseen on viime vuosina kiinnitetty erityistä huomiota. Tutkimuksen taustoitusta on tarkoituksella rajattu käsittelemään aihetta nykyaikaisen urbaanin kaupunkikulttuurin näkökulmasta, sillä laajempi historiallinen perspektiivi ei ole tämän tutkimuksen kannalta keskeistä.

2.1 Taidemuseo julkisen taiteen asiantuntijana

Lain mukaan taidemuseoiden tehtävänä on toimia asiantuntijana taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön kentällä. Taidemuseot kehittävät ja edistävät oman toimialansa yhteistyötä sekä toimivat kuvataiteen muistiorganisaatioina. (Museolaki 314/2019 § 7.) Täten kuvataidekokoelmien kartuttaminen, tallentaminen, tutkiminen, esitleminen ja hallinta ovat taidemuseoiden keskeinen toimialue ja olemassaolon kivijalka. Julkisen taiteen lahjoitus- ja tilausteokset muodostavat usein yhden museokokoelmien merkittävän osa-alueen. Oulussa kaupunkiorganisaation eri hallintokuntien edustajista muodostuvat prosenttitaide- ja kuvataidetyöryhmät vastaavat kaupunkialueelle toteutettavien julkisen taiteen projektien läpiviemisestä silloin, kun niiden omistajana on Oulun kaupunki. Taidemuseolla on työryhmissä kuvataiteen asiantuntijarooli.

Julkinen taide on yksi visuaalisen taiteen ilmenemismuoto ja sillä tarkoitetaan yleisellä tasolla julkisiin tiloihin ja kaupunkiympäristöihin tilattua kuvataidetta. Tilaajana on usein kunta tai valtio, toisinaan myös yksityiset toimijat ja yhteisöt. Kuvataiteen yhdistämisellä arkkitehtuuriin on pitkät perinteet ihmiskunnan historiassa. Aikaisemmin julkinen taide näkyi kaupunkikuvassa erityisesti monumentaalina veistoksellisina muistomerkkeinä, mutta 1960-luvun taitteessa arkkitehtuurissa tyypillinen tila-aika-ajattelu laajeni myös kuvataidekentälle ja samaan aikaan taideinstituutioiden rooli tilausteosten asiantuntijana alkoi vakiintua (Uimonen 2010, 84.)

Valtakunnallinen ja alueellinen kuvataidekentän yhteiskunnallinen aktivoituminen kulttuuripoliittisena toimijana loi pohjan myös Oulun taidemuseon perustamiselle vuonna 1963. Aloite julkisen taiteen prosenttiperiaatteesta hyväksyttiin Oulun kaupunginvaltuustossa jo seuraavana vuonna, vaikka varsinaisesti prosenttitaiteesta tuli kaupungissa laajamittainen ja valtakunnallisestikin tunnustettu käytäntö 2000-luvulla (Kekäläinen 2008, 12.) Prosenttiperiaatteessa rakennushankkeiden kustannusarviosta käytetään tietty prosentti kohteen kuvataidehankintaan. Julkisessa rakentamisessa kohdekohtaisen päätöksen prosenttiperiaatteen noudattamisesta tekee yleensä kaupunginhallitus tai -valtuusto. Kuvataidehankkeita edistämään kutsutaan koolle prosenttitaide työryhmä, jonka muodostavat Oulun tilapalveluiden ja taidemuseon asiantuntijat, kohteen mukaiset arkkitehdit ja erityissuunnittelijat sekä rakennuksen käyttäjän edustaja. Prosenttitaiteessa pyritään laadukkaaseen ja ajankohtaiseen kuvataidetoteutukseen rakennushankkeissa. (Pulkkinen & Hannus 2015, 12.)

Vuonna 2001 Oulun kaupunginhallitus asetti kuvataide työryhmän julkisten ulkoveistosten ja muistolaattojen suunnitelmallista ylläpitoa ja huoltoa varten. Kuvataide työryhmä keskittyy kaupungin viher- ja katualueille sijoittuviin ja hankittaviin ulkoteoksiin (Kekäläinen 2001, 36.) Työryhmä muodostuu Oulun infran, yhdyskunta- ja ympäristöpalveluiden, rakennusvalvonnan ja taidemuseon asiantuntijoista. Tarvittaessa työryhmä voi konsultoida myös muita asiantuntijoita. Prosenttitaidehankintojen tavoin myös kuvataide työryhmä hallinnoi ja organisoii julkisen taiteen lupa-asioita, sijoittelua, perustuksia, valaisua sekä muita teknisiä asioita.

Taidemuseon asiantuntijuus julkisen taiteen hankkeissa ja työryhmissä vastaa käytännössä taidekoordinaattorin tai -konsultin tehtävää. Oulun taidemuseossa tässä roolissa toimii pääasiassa kokoelmayksikön intendentti. Hänen tehtäväänsä kuuluu koordinoita rakentamisen ja kuvataiteen prosesseja. Tähän työkenttään kuuluu muun muassa dokumentointi, sopimusten laatiminen, lupa-asiat sekä tiedonvälitys taiteilijan ja hankkeen eri osapuolten välillä. (Pulkinen 2019, 43.) Prosentti- ja kuvataidetyöryhmien prosessien kautta kaupunkiorganisaation hankkimat taideteokset liitetään yleensä Oulun kaupungin kokoelmaan, jota hallinnoi taidemuseo.

Vaikka lainsäädännöllisesti kaikkia museoita koskevat samat asetukset, sijoittuu taidemuseo muistiorganisaatioiden (museot, kirjastot ja arkistot) ja kulttuurilaitosten (teatterit ja orkesterit) välimaastoon. Aineellisen ja visuaalisen kulttuuriperinnön tallentamisen ohella keskeistä on nimenomaan aktiivinen vuorovaikutus elävien taiteilijoiden ja laajemminkin luovan luokan (engl. *creative class*) kanssa. Taidemuseo instituutiona on näin ollen myös itse osallisena ja toimijana tulevaisuuden kulttuuriperinnön luomisessa. (Westergård 2019, 47-48.) Tämä on tärkeä huomio taidemuseon asemasta moniäänisen yhteisöllisen vastuun ja yhteiskunnallisen tiedostamisen foorumina. Taidemuseoilta vaaditaan siis rohkeutta nähdä, kuulla ja tunnustella ajankohtaisia uusia, totutuista normeista poikkeaviakin kuvataiteen ilmiöitä.

2.2 Julkinen taide kaupunkikuvassa ja kulttuuriympäristössä

Julkinen taide on näkyvä osa kaupunkitiloja ja läsnä asukkaiden sekä vierailijoiden elämässä. Taide tuo tiloihin ja paikkoihin elämyksellisen ulottuvuuden. Se on toteutukseltaan ja materiaaleiltaan vapaampaa kuin arkkitehtuuri. Julkisessa tilassa kuvataiteen tavoite on luoda yhteyksiä taiteilijan, teoksen ja kokijan välille. (Kemppinen 2020,17.)

Kaupunkitilan kehittämisestä ja suunnittelusta lausuntoja antaa Oulussa kaupunkikuvatyöryhmä, johon kuuluu kaupunginarkkitehti, asemakaavapäällikkö, kaupungininsinööri sekä SAFA arkkitehti. Työryhmä toimii yhteistyössä rakennuslautakunnan kanssa. Sen tehtävänä on valvoa yleisen kaupunkikuvan laatua ja toimivuutta. Julkisten tilojen huolellinen suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito luovat edellytyksiä vireälle kaupunkikulttuurille tapahtumiseen, palveluineen ja kohtaamispaikkoineen. (Oulun arkkitehtuuriohjelma 2017, 11.)

Laadukas kaupunkikuva on merkittävä myös kulttuuriympäristön näkökulmasta. Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisten toiminnallaan muovaamaa arkiympäristöä rakennuksineen ja maisemineen. Kulttuuriympäristöön liittyy olennaisesti historialliset kerrostumat myös kaupunkialueella. Oulussa rakennettua ympäristöä ja kulttuuriarvoja vaalii kulttuuriympäristötyöryhmä, jossa on asiantuntijajäseniä kaavoituksesta, katu- ja viherpalveluista, maa- ja mittauspalveluista, tila- palveluista, rakennusvalvonnasta ja kulttuurihistoriallisesta museosta. Vuodesta 1992 toiminut työryhmä antaa lausuntoja kulttuurimaisemasta, rakennetusta ympäristöstä ja muinaisjäänöksistä päätöksentekoa varten. Yksittäisten rajattujen kohteiden ohella tehtäväkentässä käsitellään myös laajempia alueellisia kokonaisuuksia. Kulttuuriympäristön hoito ja rakennussuojelu pohjautuvat tutkittuun tietoon. Toiminnalla on vakiintuneet käytännöt, joita ohjaa valtakunnallinen Opetus- ja kulttuuriministeriön laatima strategiatyö. (Kulttuuriympäristön hoito ja rakennussuojelu Oulussa 2019.)

Kaupunkikuvan ja sitä myöten kulttuuriympäristön kehittämisessä julkisella taiteella on maailmanlaajuisesti havaittu olevan sosiaalisia ja taloudellisia merkityksiä. Kansalaisten saavutettavissa oleva taide demokratisoi tiloja, vapauttaa luovaa ajattelua ja luo yhteisöllisyyden tunnetta jaetun kokemuksen myötä. (Myllyntaus & Karttunen 2020, 21.) Kansainvälisesti tunnettu kaupunkikulttuurin asiantuntija Charles Landry on todennut vuonna 2011 Oulua tarkastellessaan, että hyvä kaupunki muodostuu kovan ja pehmeän infrastruktuurin yhteisvaikutuksesta. Alueen urbaania elinvoimaa ja luovaa taloutta voidaan tukea moniammatillisten tiimien toiminnalla, jolloin rakennettuun fyysiseen kaupunkitilaan sallitaan kokemuksellisuus ja joustavuus. Hän korostaa paikan merkitystä muis-

tettavana, yllätyksellisenä ja aineettomana tunnelmatilana. (Landry 2011, 16-20.)

2.3 Katutaide ja murallit nykytaiteen ilmiönä

Kuvataiteen kenttä ja taidekäsitelmä kehittyi ja muuttui ympäröivän yhteiskunnan mukana. Taide peilaa aina omaa aikaansa, josta sen tekijä ei voi olla irrallinen. Taidemuseoiden yksi tärkeä tehtävä on tallentaa ja esittää ajankohtaisia kuvataiteen ilmiöitä osana ajankuvaa, josta muodostuu historian kuluessa yhteisöllinen kulttuuriperintö. Viime vuosikymmenen aikana aikaisemmin lähihistoriassa yhteiskunnallisesti vieroksuttu katutaide monissa muodoissaan on alkanut kiinnostaa yhä laajemmin ihmisiä ja julkisia organisaatioita.

Katutaide (engl. *street art*) on terminä haastava, sillä sen perimmäisestä merkityksestä on monia tulkintoja. Yleisesti sen katsotaan käsittävän muun muassa luvalliset graffitit ja vapaat graffitiseinät, sabloonatyöt, tarrat, neulegraffitit, katuinstallaatiot, 3D toteutukset, videoprojektiot ja kadulla tai kaupunkitilassa tapahtuvat flash mob –tyyppiset performanssit. (Burkard & Gramby 2012, 6.) Toisinaan korvaavana sateenvarjoterminä viime vuosina on käytetty myös kaupunkitaide –muotoa (engl. *urban art*), jota on toisaalta kritisoitu pyrkimyksenä valjastaa katutaide institutionaalisesti hyväksytympään ja rajatumpaan taidekäsitelmään (Rea 2019). Monitulkinnallisuudestaan huolimatta katutaiteen luonteelle ominaista on vuorovaikutuksellisuus mahdollisen yleisön kanssa. Taiteilija tuottaa teoksen sopivaan ympäristöön, josta ohikulkija sattumalta löytää sen, antaa sille arvon taidemuotona ja muodostaa sen kautta uudenlaisen näkemyksen ja suhteen julkiseen tilaan. Perinteisesti katutaiteeseen kuuluu myös määrällisyyden, toistamisen ja sarjallisuuden ulottuvuus. (Abarca 2008.) Taidemuseoiden näkökulmasta katu- tai kaupunkitaide kuuluu julkisen taiteen *uuteen lajiin* (new genre public art), jossa aktivistista projektimaista taidetta tehdään institutionaalisten rakenteiden ulkoreunalla dialogissa yleisön kanssa (Myllyntaus & Karttunen 2020, 18.).

Muraalit eli seinämaalaukset mielletään usein katutaiteeksi. Urbaanina kaupunkikulttuurisena ilmiönä muraalimaalausten taidehistorialliset juuret ovat Meksikossa, jossa vuonna 1910 alkaneen vallankumouksen myötä oli tarve vahvistaa alkuperäistä kansallista identiteettiä ja kulttuuriperintöä. Vuonna 1921 käynnistettiin valtion tukema ohjelma, jossa arvostetuilta kuvataiteilijoilta tilattiin julkisiin tiloihin suurikokoisia muraaleja kuvaamaan vallankumouksen sosialistisia ja nationalistisia perusteita. Kiinnostavaa on, että esimerkiksi Diego Riveran muraaleissa oli vaikutteita eurooppalaisesta sosialistisesta realismista, modernismista ja kubismista, joihin hän oli matkoillaan tutustunut. Tämä sitoo muraalitaiteen osaksi myös länsimaisen modernin taiteen historiaa. (The Art Story 2022.; Kantokorpi 2017, 9-10.)

Taidehistoriassa muraalit perinteisessä merkityksessä ovat tekniikaltaan fresko-, secco- tai öljymaalauksia seinäpintaan. Merkitykset kuitenkin muuttuvat ja 2010-luvulla muraalit julkisen taiteen näkökulmasta ovat aihepiireiltään, tarkoituseriltään ja tekniikoiltaan monimuotoistuneet erilaisten vaiheiden ja aikakausien myötä. Kaupunkialueille toteutetuissa muraaleissa taiteilija voi tehdä yhteistyötä paikallisten asukkaiden tai tilan käyttäjien kanssa huomioimalla kuva-aiheessa esimerkiksi alueen historiaa tai muita yhteisölle tuttuja elementtejä. Tällöin muraaliteos muistuttaa vuorovaikutteista yhteisötaideteosta, joka kytkeytyy katutaiteen käsitteeseen. (Myllyntaus & Karttunen 2020, 18.)

Suomessa muraalit ja katutaide ovat kasvattaneet suosiotaan viime vuosina suurten kaupunkien ohella pienemmissäkin kunnissa. Yleistymisen myötä ne ovat saaneet laajempaa huomiota myös uuden julkisen taiteen ilmenemismuotoina ja herättäneet keskustelua asemastaan kuvataiteen kentällä. Myös niiden keskinäisestä suhteesta on viime vuosina esitetty vaihtelevia näkemyksiä erilaisine perusteluineen. Pohdintaa on herättänyt esimerkiksi näyttävään visuaalisuuteen keskittyvien ja tilaustöinä toteutettavien muraalimaalausten aiheiden etäännyminen yhteiskunnallisesta kantaaottavuudesta tai sanomasta, mikä on yleisesti ollut perinteisen katutaiteen lähtökohta. (Mankkinen 2021.) Taidemu-seoalalla katutaide kuvataiteen ilmiönä on tuotu esiin ja dokumentoitu 2000-luvulla pääasiassa erilaisten näyttelyiden ja tapahtumien muodossa.

2.4 Julkinen taide kaupunkitilojen arvottajana

Julkinen taide muuttaa tilan ja paikan kokemusta ja merkitystä. Se tukee yhteiskunnan monimuotoisuutta tarjoamalla uusia näköaloja ja toimintatapoja. Sosiaalisen ja henkisen lisäarvon ohella julkisella taiteella on todettu olevan taloudellinen ulottuvuus. Se lisää alueiden houkuttelevuutta, kiinnostavuutta ja sitä kautta luo taloudellista brändiarvoa. Tämä kuitenkin edellyttää, että taideteos täyttää kuvataidealan laatuvaatimukset. (Kempainen 2020, 18-22.)

Kuvataiteen laadun määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, vaan muodostuu alan asiantuntijoiden laajasta ja kokemusperäisestä näkemyksestä taidekoulutuksen saaneen kuvataiteilijan aikaisempaan tuotantoon ja työnäyttöihin, joihin voidaan lukea muun muassa saadut apurahat, galleria- ja museonäyttelyt, koelma-hankinnat, julkiset tilaustyöt, palkinnot sekä kuuluminen tunnustettuun taiteilijajärjestöön. Laadunäkemykseen kytkeytyy tietyssä määrin ammattimainen ymmärrys kuvataiteen arvosta, jota on mahdollista tarkastella taloudellisten arviointikriteerien ohella laadullisen tutkimuksen menetelmin kuvaamalla esimerkiksi taiteen symbolisia tai yhteisöllisiä merkityksiä etnografian, estetiikan tai taidehistorian näkökulmasta. (Rustanius 2016.)

Yleisesti julkisen taiteen hankinnoissa laadun varmistamisessa keskeisessä roolissa on moniammatillinen työryhmä, jossa jokaisella jäsenellä on vankka kokemus omasta erityisalastaan. Suomessa julkisen taiteen asiantuntijoita ovat esimerkiksi taidekonsultit, -koordinaattorit tai -kuraattorit, joilla on näkemystä ja kokemusta kuvataiteen ja rakentamisen käytännöistä. Kuntasektorilla kuvataiteen asiantuntijana toimii yleensä alueen taidemuseon edustaja tai paikallinen kulttuurialan ammattilainen. Silloin kun taiteen tilaajana on kunta, on hallintokuntien keskinäinen yhteistyö erityisen tärkeää, jotta taidehankinnan laatua ja etenemistä voidaan valvoa ja hallinnoida koko hankkeen ajan. (Pulkinen 2019, 42.)

Uudet taidemuodot julkisen taiteen kentällä haastavat ja murtavat perinteisiä rakenteita ja luovat uudenlaisia toimintatapoja. Elinkaariajattelu on tullut osaksi julkisen taiteen suunnittelu- ja sopimusikäntöjä. Taideteos tehdään tilaan tie-

tyksi määrääjäksi, jonka jälkeen se on mahdollista poistaa. Esimerkiksi katutaiteen ja muraalien rapistuminen ovat kaupunkikuvallisesti esteettinen ongelma, joten niiden elinkaari tulee huomioida jo hankintavaiheessa. (Pulkkinen 2019, 57.) Väliaikainen julkinen taide yhdistetään erityisesti moderniin yhteisölliseen kaupunkikulttuuriin ja kaupunkitiloihin muodostuviin kaikkien saavutettavissa oleviin taidegallerioihin. Kyse on taiteen demokratisoinnista, jossa pyritään suoraan dialogiin ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Viime vuosina eri tutkijat ovat pohtineet katutaiteen ja seinämaalausten vaikutusta kaupunkitilojen sosioekonomiseen dynamiikkaan, asuntojen arvoon sekä turismiin. Tunnistettavalla laadukkaalla kaupunkitaiteella on merkitystä alueellisen imagon ja identiteetin vahvistamisessa. Vaikka julkisen taiteen rahallista arvoa ei ole nähtävissä suoraan markkinoilla, sen on kuitenkin todettu tuottavan taloudellista lisäarvoa. Useissa suomalaisissa kaupungeissa on muutaman vuoden sisällä laadittu julkisen taiteen ohjelmia, joissa kuvataidehankkeet sidotaan osaksi kaupungin strategiaa ja kehittämissuunnitelmia. Se osoittaa, että taide koetaan merkittäväksi osaksi yhteisön hyvinvointia ja elinympäristön mielekkyyttä. (Myllyntaus & Karttunen 2020, 17, 97 ja 120-121.)

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT, AINEISTO JA MENETELMÄT

Opinnäytetyöni kirjallinen aineisto muodostuu julkisen taiteen nykyhetken murrostilaa käsittelevistä julkaisuista. Käytössäni on myös katu- ja muraalitaiteen toteuttamiseen ja kaupunkitilojen käyttöön liittyviä Oulun kaupungin ohjeistuksia sekä valtakunnallisia strategisia ohjelmia liittyen julkisten tilojen visuaaliseen suunnitteluun. Tutkimukseni tarkastelussa on ollut erityisesti Oulun kaupunkitilojen muraaliprosessit. Lisäksi olen etsinyt tuoreita verkkojulkaisuja, joissa käsitellään katutaiteen ja muraalimaalausten muuttunutta roolia julkisen taiteen kentällä viime vuosien aikana. Olen haastatellut sellaisia Oulun kaupungin hallintokuntien työntekijöitä, jotka ovat tavalla tai toisella osallisina katutaiteen ja muraalimaalausten hankintaprosesseissa. Lisäksi haastattelin valtakunnallisesti suurten kaupunkien taidemuseoiden ammattilaisia, joilla oli työkokemusta julkisen taiteen hankinnoista. Analysoin haastatteluaineistoa fenomenografisista lähtökohdista peilaten tuloksia tutkimusaiheen kirjalliseen materiaaliin.

3.1 “1000 katumaalauksen Oulu”

Tässä kappaleessa kuvailen lähtökohtia ja taustaa sille, miten Oulun kaupunki ryhtyi aktiivisesti edistämään ja toteuttamaan katutaide- ja muraalimaalaus-hankkeita 2010-luvulla.

Vuonna 2013 Oulun sivistys- ja kulttuuripalvelut teki kansalaisaloitteen pohjalta toimintasuunnitelman kaupunkikuvan virkistämiseksi katutaiteen keinoin (Aho 2014.) Projekti käynnistettiin nimellä ”1000 katumaalauksen Oulu”. Pilottihankkeessa kaupunkialueella olevien alikulkureitit, betonielementit ja rakennusten seinät sekä tilapäiset suoja-aidat ja purkukohteet olivat taidepintoja, joita haluttiin vuokrata halukkaille tekijöille. Pilottia varten Ouluun perustettiin katutaideyhdistys Katutaide ry, jonka tehtäväksi katutaiteen hallinta sekä teoksia esittelevän verkkogallerian ylläpito annettiin. Luvallisten sallittujen maalauspintojen tavoit-

teenä oli myös vähentää näkyvien paikkojen ilkeävaltaa ja töhrimistä. Projekti käynnistettiin yhteistyössä rakennetusta kaupunkiympäristöstä vastaavan Oulun yhdyskunta- ja ympäristöpalveluiden sekä valtion hallinnoimien alikulkutunneleiden osalta Ely-keskuksen kanssa. (Rantala 2013.)

Pilottihankkeen projektikuvauksessa tuotiin esiin, että Oulun keskustan läheisyydessä oli useita taidepinnoiksi soveltuvia valmiiksi määriteltyjä ja numeroituja kohteita, joita Katutaide ry:n kautta olisi kaupunkilaisten mahdollista vuokrata 6-12 kuukaudeksi kaupungin kanssa sovittujen pelisääntöjen ja periaatteiden mukaisesti. Vuokra-ajan päättymisen jälkeen pinnat vuokrattiin edelleen ja niiden päälle oli mahdollista maalata uusia töitä. Kiinteiden kaupunkipintojen ohella projekti tarjosi mahdollisuuden maalata myös erilaisia tilapäisiä kohteita. Näistä voidaan mainita rakennusaikaiset suoja-aidat ja purkukohteet. Näiden kohteiden käytöstä neuvoteltiin yhdyskunta- ja ympäristöpalveluiden kanssa ja pohjamaalaus määriteltiin yhdessä rakennuttajan ja toteuttajan kesken. Taiteen toteuttaja kustansi itse maalausmateriaalit. Rakennuttajan vastuulle tuli huolehtia työmaa-alueen turvallisuusmääräysten noudattamisesta myös taiteen tekijän osalta. Kirjallisiin sopimuksiin määriteltiin liikenteenohjaus, vastuut, aikataulut ja kustannukset. (Rantala 2013.)

Katutaiteen luonteen mukaisesti pidettiin tärkeänä, ettei vapaan taiteen sisältöä rajoiteta, kunhan se noudattaa yleisiä hyviä tapoja. Kaupungin hallintokuntien tekemille tilaustöille sen sijaan oli mahdollista asettaa tarkempia vaatimuksia työn sisällölle ja värimaailmalle. Taidepintojen hallinnasta vastaavan Katutaide ry:n tehtäväksi tuli maalauspintojen vuokraus, kalenterin ylläpito, taiteen dokumentointi ja indeksointi sekä yhteistyökumppaneiden hankkiminen. Prosessikuvauksessa todettiin myös, että mikäli Katutaide ry:n toiminta lakkaa, siirtyy hankkeen hallinta takaisin Oulun kaupungille. (Rantala 2013.)

Sivistys- ja kulttuuripalveluiden edistämisen projektin myötä vuosien saatossa kaupungin eri tiloihin ja paikkoihin toteutettiin useita kymmeniä katutaidemaalauksia. Pääasiassa maalaukset keskittyivät alikulkutunneleihin ja sähkökaappeihin yksityisten toimijoiden sekä oppilaitosten ja yhdistysten toimesta. Oulun kaupunki tilasi maalauksia myös kansainvälisiltä tekijöiltä. Tunnetuin näistä to-

teutuksista lienee UPEA18 –taidefestivaalin yhteydessä Oulun keskusta-alueelle valmistunut suurikokoinen Andrew Hemin Crystal blue murali Kai- nuuntie 1:ssä (Kuva1: Hem 2018.)

KUVA 1: Andrew Hem, Crystal blue, muralimaalaus, 2018 (valokuva © Hannu Uusitalo / Upeart)

Vaikka Museo- ja tiedekeskus Luuppi mainitaan yhteistyötahona projektin pilot-tisuunnitelmassa, niin Oulun taidemuseon hallinnoimiin kokoelmiin ei kuitenkaan liitetty yhtään hankkeen aikana toteutettua teosta.

Katutaide ja muralimaalaukset alkoivat yleistyä kaupunkiympäristöissä valta-kunnallisesti 2010-luvun vaihteessa niihin erikoistuneiden tuottajatahojen ansi-osta. Taidemuseot olivat myös aktiivisia toimijoita katutaiteen esiin tuomisessa ja erilaisten tapahtumien järjestäjinä. Näistä muutamina esimerkkeinä mainitta-koon Kiasman organisoima vuosittainen URB-festivaali vuodesta 2000 alkaen, Porin taidemuseon Street art – the new generation tapahtuma vuonna 2012 yhteistyössä tanskalaisen Kunsthallen Brandtsin kanssa, HAMin Graffiti näyttely

vuonna 2018 sekä samana vuonna Oulun taidemuseossa esillä ollut Rakkautta vapauteen –näyttely. Silti ainoat Oulun taidemuseon hallinnoimassa Oulun kaupungin kokoelmassa olevat julkiset katutaide- ja muraaliteokset on saatu Suomen kulttuurirahaston lahjoituksina. Kyseessä ovat vuonna 2015 Hollihaan puistoon Pohjavirta –hankkeessa valmistunut Joonas Mikolan Isolaatio –teos, joka toimii vapaana graffitiseinänä sekä vuonna 2017 lahjoitettu, joskin vuotta myöhemmin valmistunut Toppilaan Koskelantie 66:ssa sijaitseva Raimo Törhösen Koira –muraalimaalaus (Kuva 2: Törhönen 2018).

*KUVA 2: Raimo Törhönen, Koira 2018, muraalimaalaus (valokuva © Mika Fri-
man / Oulun taidemuseon kuva-arkisto)*

Kesäkuussa 2021 Oulu valittiin Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuodelle 2026. Katutaideprojekteja aikaisemmin edistänyt Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluiden kehittämisspäällikkö oli siirtynyt jo aikaisemmin kulttuuripääkaupunkihakemusta valmisteleviin tehtäviin. Tämän seurauksena sivistys- ja kulttuuritoimen sekä Museo- ja tiedekeskus Luupin johtajien keskustelun pohjalta katutaiteen ja muraalimaalausten koordinointi päätettiin siirtää Oulun taidemuseon kokoelmayksikön tehtäväksi. Taidemuseon kokoelma-amanuenssina olen Oulun kaupungin kuvataidetyöryhmän jäsen, joten tehtävä lisättiin toimen-

kuvaani. Kuvataidetyöryhmässä käytyjen keskusteluiden perusteella vahvistui käsitys, että toimintaympäristön muutoksista johtuen on tarpeen selvittää miten Oulun kaupunkiin löydettäisiin hyvät käytännöt ja toimintamallit katutaide- ja muraaliprosessien edistämiseksi.

Viime vuosina julkisen taiteen prosessi on ollut valtakunnallisesti murrosvaiheessa uudenlaisten toimijoiden, toimintatapojen ja taidemuotojen myötä. Myös museoala on muutoksessa, jossa poliittisessa päätöksenteossa korostuu museoiden välinearvo ja kyky toimia yhteiskunnallisessa panos-hyötyasetelmassa. Museoiden on tulevaisuudessa kyettävä aiempaa selkeämmin osoittamaan arvonsa sekä taloudellisen että ihmisten hyvinvoinnin mittareilla (Museoliitto 2018.) Muutokset monella eri sektorilla vaativat myös aikaisempien toimintamallien kehittämistä ja uusien käännteiden johdosta ilmenneiden haasteiden ratkaisemista.

Edellä kuvattujen taustatietojen pohjalta opinnäytetyöni muodostui kehittämispainotteiseksi tutkimukseksi, jonka keskeisiksi muraaliprosesseja koskeviksi tutkimuskysymyksiksi kiteytyi johdannossa mainitut kolme asiaa koskien Oulun kaupunkiorganisaation aikaisempia eri toimijoiden kohtaamia haasteita, eri hallintokuntien välisen työskentelytavan parantamista ja Oulun taidemuseon roolin selkeyttämistä suhteessa muihin toimijoihin.

Näitä kysymyksiä tarkastelen opinnäytetyössäni erityisesti Oulun kaupungin hallintokuntien välisen yhteistyön kehittämisen näkökulmasta.

3.2 Haastatteluaineisto

Tutkimusaihetta lähestyttiin tässä opinnäytetyössä haastatteleamalla eri ammattialojen ihmisiä, jotka liittyivät tutkimuksen tekijän työelämätiedon pohjalta tutkitavaan asiaan. Työelämälähtöisen kehittämistutkimuksen aineiston keruu toteutettiin laadullisen tutkimuksen tapaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka

2006.) kirjallisena puolistrukturoituna teemahaastatteluna sekä vapaamuotoisempaan dialogisena puhelinhaastatteluna. Haastatteluissa keskityttiin katutaiteen- ja muralimaalausten hankinta- ja hallintaprosesseihin eri näkökulmista. Haastattelut toteutettiin helmi-maaliskuun aikana vuonna 2022.

Opinnäytetyötä varten haastattelin Oulun kaupungin entistä sivistys- ja kulttuuri-toimen kehittämispäällikköä avaininformanttina, ympäristö- ja yhdyskuntapalveluiden kaavoitusarkkitehtejä, rakennusvalvonnan johtajaa ja lupapäälliköitä sekä Museo- ja tiedekeskus Luupin rakennustutkijoita ja taidekonservaattoria. Valitsin myös haastateltavaksi valtakunnallisesti Helsingin kaupungin, Turun, Tampereen, Vantaan, Jyväskylän ja Espoon taidemuseoiden ammattilaisia, joilla on kokemusta julkisen taiteen hankinnoista. Taidemuseoiden osalta haastateltavien valintaperusteena oli se, että suurten kaupunkien taidemuseoissa julkisen taiteen hankintojen käytännöt ovat suhteellisen vakiintuneita ja kokemusta on laaja-alaisesti erilaisista taidehankkeista.

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa katutaiteen ja muralimaalausten hankintaprosessia koskevat kysymykset jaettiin seuraavien otsikoiden alle: taustatiedot, aloite ja luvat, toteutus, rahoitus, sopimukset, työryhmät sekä lopuksi, joista jälkimmäisessä kysyttiin aiempien hankkeiden onnistumisista ja haasteista (LIITE 1). Vaikka mainittujen teemojen alle sijoitetut kysymykset olivat tarkkoja, niin kaikkiin kysymyksiin ei odotettu jokaiselta haastateltavalta vastauksia vaan kukin informantti vastasi kysymyksiin omasta näkökulmastaan vapaasti muotoillen. Haastattelupyynnössä tämä myös todettiin haastateltaville. Kirjallisiin haastatteluihin vastasi neljä henkilöä Oulun kaupungin eri hallintokunnista. Vaikka yksikään heistä ei vastannut kaikkiin esitettyihin kysymyksiin, niin avaininformanttina ollut haastateltava pystyi vastaamaan suurimpaan osaan niistä. Avaininformantilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa haastateltavaa, jonka tiedot olivat ratkaisevassa roolissa tutkimuskehityksen hahmottamisessa ja Oulun kaupungin katutaideprosessin kokonaiskuvan ymmärtämisessä. Kirjalliset haastatteluaineistot ovat opinnäytetyön tekijän hallussa.

Koska kysymyksiä eri teemoista oli paljon ja saatuja vastauksia suhteellisen vähän, niin oli mielekkäämpää siirtyä vapaamuotoisempaan dialogiseen puhe-

linhaastatteluun, jossa kysymyksiä pystyi esittämään kohdennetummin haastateltavan työtehtävään liittyen ja samalla hahmottamaan selkeämmin, miten kyseinen henkilö mahdollisesti sijoittuu katutaiteen ja muraalimaalausten hankintaprosessin ketjuun. Puhelinhaastattelu mahdollisti myös aktiivisemmän haastateltavien tavoittelun heidän työaikojensa puitteissa. Puhelinhaastatteluista tehtiin kirjalliset muistiinpanot, jotka ovat opinnäytetyön tekijän hallussa.

Dialogisen puhelinhaastattelun keskeisiä teemoja olivat haastateltavien työperäiset kokemukset katutaide- ja muraalihankkeissa, niiden lupakäytännöt, erilaisten työryhmien toiminta ja työnjako hankkeiden edistämässä sekä valmiiden hankkeiden hallintaan liittyvät kysymykset. Lisäksi taidemuseoiden osalta keskusteltiin museoiden roolista katutaide- ja muraaliprosesseissa julkisen taiteen asiantuntijaorganisaation näkökulmasta sekä mainittujen kaupunkien Oulua vastaavista eri hallintokuntien välisistä työmenetelmistä. Kysymykset liittyivät myös sopimuskäytäntöihin, laatuksiteereihin, hoito-, huolto- ja poistovastuuihin, dokumentointiin ja arkistointiin sekä taidemuseoiden kokoelmapoliittisiin näkökulmiin. Dialogisiin puhelinhaastatteluihin vastasi yhteensä neljätoista haastateltavaa.

Haastatteluaineiston analyysissä haastateltavat esiintyivät anonyymeina organisaatioidensa edustajina. Tämä oli perusteltua siksi, jotta tutkimuksessa oli mahdollista tuoda esiin myös kaupunkikuvaan, katutaiteeseen ja muraalimaalauksiin liittyvät haasteet. Oulun kaupungin hallintokuntien edustajien osalta ammattinimikkeiden maininta haastatteluaineiston esittelyssä oli puolestaan olennaista, jotta taidehankintaprosessin moniammatillisuus tuli ilmi. Haastateltavien kautta sain myös käyttööni Oulun kaupungin aikaisempien katutaiteen ja muraalihankkeiden hankintapäätöksiä, eri hallintokuntien välisten työryhmien muistioita ja raportteja sekä laadittuja kaupunkikuvaan liittyviä ohjeistuksia, jotka tukivat tutkimuksen tekemistä.

3.3 Fenomenografinen näkökulma laadullisessa tutkimuksessa

Opinnäytetyössä on käytetty laadullisen tutkimuksen menetelmiä sekä tutkimusaineiston hankinnassa teemahaastatteluilla että aineiston analyysissä, jota tarkastellaan fenomenografian näkökulmasta. Fenomenografisessa analyysissä tutkimuksen kohteena ovat ihmisten erilaiset käsitykset ja kokemukset tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. Taustalla on ajatus, että maailma on kaikille ihmisille todellinen, mutta jokainen ymmärtää sen omista lähtökohdistaan. Todellisuus rakentuu erilaisista näkemyksistä, jotka ovat silti sosiaalisesti jaettuja ja merkityksellisiä. Näitä näkemyksiä on mahdollista kategorisoida ja ryhmitellä hierarkkisesti ja johdonmukaisesti. Olennaista on, miten tutkittavat kuvaavat ja ymmärtävät tutkittavaa ilmiötä sekä millainen käsitysten ja tulkintojen kirjo on. (Vilka 2021, Fenomenografia.)

Fenomenografisessa menetelmässä aineistoa käsitellään kokonaisuutena. Aineistolähtöisessä analyysissä haastatteluaineistoihin tutustutaan huolellisesti, jotta saadaan yleiskuva. Aineistosta etsitään kokonaisuuden kannalta olennaisia merkityksellisiä ilmaisuja suhteessa asiayhteyteen. Tämän jälkeen kokonaisuudesta ryhmitellään samankaltaisia sekä erilaisia ajatuksia ja määritellään niiden rajat. Lopuksi aineisto luokitellaan teorian keinoin selkeiksi kategorioiksi. (Niikko 2003, 33-37.) Perimmäinen tavoite on kuvata haastateltavien käsityksiä todellisuuden ilmiöistä sellaisena, kuin he sen kokevat ja kuvailevat. Tutkijan tulee olla myös tietoinen omista käsityksistään, jotta osaa antaa tilaa tutkittavien näkemyksille. (Huusko & Paloniemi 2002, 166.)

Haastatteluaineiston kategorisoinnin ja ryhmittelyn lähtökohtana tai pohjana voi käyttää esimerkiksi haastattelukysymysten teemoja. Aloitin aineiston työstämisen käymällä läpi haastatteluiden sisältöä useita kertoja peräkkäin saadakseni syvällisemmän kokonaiskäsityksen vastauksista. Valmiiden teemojen kautta haastatteluista alkoi nousta esille tutkimuksen kannalta keskiössä olevia yleisiä asioita, joita pystyi luokittelemaan omiin kategorioihinsa. Tämän jälkeen jaoin aineistosta yhteen ryhmään vastauksista samankaltaiset toisiinsa liittyvät asiat sekä toiseen ryhmään sellaiset muusta aineistosta eroavat kohdat, joita esiintyi vain harvoin vastauksissa tai ne poikkesivat enemmistöstä. Joukosta pystyi tä-

ten ryhmittelemään myös asiat, joita oli kommentoitu eniten. Näistä lähtökohdistta oli helppo hahmottaa asioiden ja ilmiöiden keskinäiset hierarkiat. Näiden yhtäläisyyksien ja erojen pohjalta aineistoa pystyi tarkastelemaan kumpaakin ryhmää omana rajattuna kokonaisuutenaan. Tämän jälkeen esiin nousseet ilmiöt oli mahdollista kategorisoida fenomenografian lähtökohdista tiivistetyiksi yleistasoisiksi luonnehdinnoiksi ja kuvauksiksi asioista.

Laadullinen tutkimus sopi opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi, sillä tutkimusaihe keskittyi Oulun kaupungin moniammatillisten työryhmien toiminnan kehittämiseen katutaiteen ja muraalimaalausten hankinta- ja hallintaprosesseissa. Tutkimusaineiston keskiössä oli tiedon tuottaminen yhteisön ja henkilöiden ilmiöitä koskevissa käsityksissä ja niiden merkityksissä. Tutkimuksen tekijän oli tiedostettava missä kontekstissa tutkittava ilmiö ja asia ovat merkityksellisiä tutkitavalle. Tämän opinnäytetyötutkimuksen konteksti oli työelämälähtöinen tieto- ja kokemusperusta tietyssä ajassa ja yhteiskunnassa sekä tutkimuksen tekijällä että kaikilla haastatelluilla ihmisillä. (Vilka 2021, Laadullinen tutkimus.)

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimusaineisto keskittyi Oulun kaupunkiorganisaation muraalimaalausten ja katutaiteen hankinta- ja hallintaprosesseihin sekä valtakunnallisesti suurten kaupunkien taidemuseoiden näkemyksiin institutionaalisesta asiantuntijaroolistaan vastaavissa prosesseissa. Haastatteluaineiston analyysissä käytin fenomenografista menetelmää, jossa tutkimustuloksia ryhmiteltiin ja kategorisoitiin yhtäläisyyksien ja erojen kautta yksilöiden käsityksistä kohti yleistä jaettua kokemusta. Ryhmittelyn avulla tulokset oli mahdollista kategorioida alaotsikoiden alle. Käsittelen haastatteluaineiston anonyyminä, jolloin esiin nousseet asiat korostuvat itsenäisinä niiden yksittäisten esittäjien positioista. Aineistoa on tekstissä kommentoitu myös asiakokonaisuuteen liittyvän kirjallisen materiaalin avulla.

4.1 Päätökset, luvat ja sopimukset

Haastatteluista kävi ilmi, että muraalihankinnat tehdään viranhaltijapäätöksillä. Oulun kaupungin hallintosäännössä ja vastuualueiden jatkodelegoinnissa määritellään kenellä on oikeus hyväksyä, tehdä hankintapäätöksiä ja sopimuksia tiettyihin euromääriin saakka. Yleensä muraalien sekä isompien tilattujen katu- taidehankintojen osalta päätöksentekijöinä Oulussa ovat olleet kulttuurijohtaja ja rakennusvalvonnan johtaja. Rahoitus muraaleihin ja suurempiin katutaiteen tilaustöihin on tullut kaupungin sivistys- ja kulttuuritoimesta. Tällöin puhutaan keskimäärin yli 10 000 euron hankinnoista. Pienemmissä ja huomattavasti edullisemmissä toteutuksissa tekijät ovat joko itse hoitaneet kustannukset vapaan tuotannon teoksistaan tai tapauskohtaisesti yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut sekä Oulun energia ovat maksaneet pienet palkkiot tilaustöistä.

Haastatteluiden mukaan valtakunnallisella tasolla yksi taidemuseoista kustantaa esimerkiksi nuorisotoimijoiden organisoimia paikallisten alikulkutunneleiden maalauksia ja joissakin paikoissa kaupunkien katu- ja ympäristöpuoli oli hankin-

noissa aktiivinen käynnistäjä. Yhdessä kaupungissa katutaidehankkeita oli muutamissa tapauksissa koordinoitua viestintä- ja tiedotuspalvelut. Toisessa kaupungissa puolestaan kulttuuritoimi toteutti muraali- ja katutaidehankkeita yhteistyössä muiden kaupungin hallintokuntien, kuten ympäristötoimen kanssa. Yhteistä kaikissa isommissa kaupungeissa oli se, että hankintapäätöksistä ja näin ollen rahoituksesta vastasi muraalien osalta jokin muu taho kuin taidemuseo. Yleinen toteamus taidemuseoiden haastateltavilta oli, että muiden kaupunkitoimijoiden organisoimat katutaiteen ja muraalien hankinnat tulivat taidemuseoiden tietoon joko hankkeiden loppuvaiheessa tai valmistumisen jälkeen, jos silloinkaan.

Vuonna 2014-2015 Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti Prosentti taiteelle – hankkeen, jossa visuaalisen alan järjestöt yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen kanssa työskentelivät tavoitteenaan saada prosenttiperiaate yhä vahvemmin osaksi suomalaista rakentamista ja päätöksentekoa. Sittemmin viime vuosina julkisen taiteen hankkeissa on syntynyt myös uusia tapoja yhdistää taiteita ja kaupunkirakentamista. (Prosenttiperiaatteen käsikirja tilaajille 2019, 4-5.) Kaupunkiorganisaatiossa työskentelevä taidehankintojen koordinaattori voi käynnistää julkisen organisaation taideprojektin, jolloin hänen vastuullaan on taiteilijan ja suunnittelijan väliset sopimukset, aikataulut, kustannusjärjestelyt ja lupa-asiat. Usein julkishallinnossa julkisen taiteen tilausta edistetään hallintokuntien välisillä tiimeillä, joissa vetovastuu on hankkeen koordinaattorilla. (Uimonen 2010, 138 ja 147.) Yleensä kaupunkiorganisaatiossa päätöksenteko on vahvasti yhteydessä kaupungin strategiaan. Oulussa taiteen ja arkkitehtuurin merkitystä *paikan rakentajana* korostetaan myös Oulun kulttuuristrategiassa, jonka tavoitteena on lisätä kaupungin kiinnostavuutta ja vetovoimaa. Katutaide mainitaan yhtenä osana strategista *kulttuuri-ilmastonmuutosta* (Oulun kulttuuristrategia 2030, 12.)

Haastateltavat kertoivat, että Oulun kaupungissa sivistys- ja kulttuuritoimi on ollut lupien hakijana. Isompien kohteiden suojausten lupien ja suunnitelmien hyväksyminen on rakennusvalvontaviranomaisella, jolloin kaupunginarkkitehti on keskeisessä roolissa. Katuvalo- ja liikennevalokaappien maalausten luvat haetaan yhdyskunta- ja ympäristöpalveluilta. Sähkökaappimaalausten luvat

anotaan Oulun energian sähköverkolta, DNA:lta, Elisalta tai Postilta. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY) vastaa puolestaan kaupunkialueella rautateiden, lentokenttien ja maanteiden luvista ja niihin kuuluu myös siltojen ja alikulkujen rakenteet, vaikka seinäpintojen vastuu onkin kaupungilla. Osa haastattavista toi lisäksi esille toiveen, että kaupungin ulkomainoksiin liittyvien ohjeiden tapaan keskikaupungille rakennettuun ympäristöön luvanvaraisesti toteutettavilla muraalimaalauksilla tulisi olla lisäarvo kaupungille. Haastatteluissa mainittiin myös, että arkkitehdillä tulee olla sananvalta suunnittelemansa rakennuksen julkisivuun mahdollisesti kaavailtavan muraalin osalta.

Lupakäytännöistä mainittiin, että yleisen alueen käyttö lupa on voimassa 21 vuorokautta. Maalausten toteuttajan on huomioitava yleiset työturvallisuusvaatimukset tarvittavista liikenteenohjauksista, maalauspaikan rajaamisesta, paikan siisteydestä, suoja-aidoista ja tienohjauskylteistä. Oulun infran kanssa on ollut mahdollista tehdä yhteistyötä ja saada vuokrattua tarvittavat välineet kaupungilta.

Sekä Oulun kaupungin että valtakunnallisesti muiden kaupunkien osalta monet haastateltavat mainitsivat, että lupa-asioissa kaupunkikeskustojen suhteen taidetoteutuksissa ollaan tiukempia, mutta kauempana keskustasta tehtyihin maalauksiin suhtaudutaan vapaammin. Taidemuseoiden edustajat kommentoivat lupa-asioita Oulun kaupunkiorganisaation otantaa vähemmän, sillä luvat eivät yleisestikään kuulu taidemuseoiden toimialaan.

Kunnallisia lupakäytäntöjä ohjaavat lait ja määräykset. Tästä johtuen lupien hakemista, myöntämisestä ja arkistointia varten kaupungeilla on selkeät ohjeet ja käytännöt. Katutaiteeseen ja muraalimaalauksiin pätevät osittain samankaltaiset ohjeistukset kuin esimerkiksi ulkomainonnan sijoittamiseen. Oulun kaupungin ulkomainonnan ohjeistuksessa huomioitavina asioina mainitaan kaupunkiympäristön positiivisen imagon ja brändin vahvistaminen hallituilla visuaalisilla elementeillä, joissa painotetaan esteettistä laatua. Visuaalisesti merkittävää on objektin sijainti, koko, muoto, materiaalit, värit sekä tekninen toteutustapa. Kokonaisuudessa on tärkeää huomioida yleinen viihtyisyys. Kohteen sijoittelussa tulee tarkastella sen mahdollisia vaikutuksia liikenteelle. Sijainnissa on otettava

huomioon kaupunkikuvallisesti, maisemakuvallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet. (Ulkomainonnan sijoittamisperiaatteet Oulussa 2021, 4.)

Sopimusten osalta haastateltavat kertoivat, että Oulun kaupungissa tilausteosten hankintasopimukset on allekirjoittanut kulttuurijohtaja ja pienemmissä alikuku- sekä sähkökaappimaalauksissa projekti- tai vastuuhenkilö. Sopimuksissa on määritelty tekijänoikeuksien osalta, että julkisen taiteen määritelmän mukaisesti ei-kaupallinen kuvankäyttöoikeus on Oulun kaupungilla. Tekijänoikeuslaki koskee katutaidetta ja muraalimaalauksia normaalin käytännön mukaisesti. Muraalihankeissa saattoi usein olla mukana tuottajataho ja osa haastateltavista mainitsi, ettei heille ollut täysin selvää, ketkä kaikki olivat sopimusosapuolia. Erityisesti Oulun kaupungin museotoimijoilla sopimusosapuolten pohdinta nousi esiin. Sopimusosapuolten määrittelyyn liittyi kysymys hankkeen ja teoksen omistajuudesta.

Sekä Museo- ja tiedekeskus Luupin että muiden taidemuseoiden ammattilaiset nostivat lähes kaikki keskusteluun muraalimaalauksen ja katutaiteen osalta teosten poistoon ja pintojen ennallistamiseen liittyvät seikat, jotka voitaisiin määritellä jo sopimukseen. Määräaikaisuus ja elinkaarisopimusmalli todettiin sekä Oulun kaupungin toimijoiden että valtakunnallisten taidemuseoiden näkökulmasta tärkeäksi käytännöksi. Yleensä lupa myönnetään esimerkiksi rakennuksiin tehtävien maalauksen osalta Oulussa kahdeksi tai viideksi vuodeksi ja luvan voi uusua kerran. Yhdessä kaupungissa taidemuseo teki sopimukset sähkökaappien maalauksien osalta, kun toisessa vastaavassa tapauksessa kaupungin kulttuurituottajat hallinnoivat projekteja. Näitä teoksia ei liitetty taidemuseoiden omiin kokoelmiin. Eräässä kaupungissa taidemuseo oli mukana konsulttoimassa muraalihankeiden osalta kolmen osapuolen välisiä komissiosopimuksia, mikä selkeytti omistajuuden kulkua ja teoksen hallinnan siirtymistä osapuolelta toiselle. Tässä tapauksessa joitakin teoksia oli otettu osaksi taidemuseon kokoelmaa.

Julkisen taiteen ja taidemuseoalan sopimuskäytännöt ovat prosenttitaidehankkeiden myötä suhteellisen vakiintuneita sisällöiltään ja käytännöiltään. Taidemuseot noudattavat museoalan kansainvälisiä eettisiä ohjesääntöjä toimissaan sekä julkisena organisaatioina että oman erityisalansa asiantuntijainstitu-

tiolina. Tämän vuoksi julkisen taiteen hankinnoista tehdään aina kirjalliset sopimukset, joissa määritellään mahdollinen teoksen elinkaari, lakisääteiset tekijänoikeudet, taiteilijapalkkiot luonnoskorvauksineen ja maksuerämääritelmineen, teoksen materiaalit ja huolto-ohjeet, vastuutahot ja omistajuus sekä muut mahdolliset ehdot (Taideteoksen tilaussopimusmalli 2021.) Epämääräisesti muotoiltuihin sopimukseen tulisi puolestaan aina vaatia selvitys (Pulkkinen 2019, 26.)

4.2 Kaupunkikuva ja kulttuuriympäristö

Selkeästi eniten ajatuksia ja kommentteja haastatteluissa herätti erilaisten moniammatillisten työryhmien toiminnan ja yhteistyömahdollisuuksien kehittäminen. Oulun kaupungissa muraalimaalaus- ja katutaidehankkeet ovat olleet esillä kaupunkikuvatyöryhmässä, jossa kaupunginarkkitehti ja tarkastusarkkitehti päättävät milloin hankkeet ovat tarpeeksi merkittäviä vaatiakseen työryhmän arviointia. Esimerkiksi kaupunkikuvaan keskeisesti vaikuttavan muraalin esittelle lupa-arkkitehti ja työryhmä antaa lausunnon tai pyytää tarvittaessa tekemään suunnitelmaan muutoksia. Jos lupaa puolletaan, arkkitehti edistää ja päättää asiasta tai vie rakennuslautakunnan päätettäväksi. Muraalimaalauksissa havainnekuvat esitellään työryhmälle ja niissä huomioidaan julkisivut ja ympäristökuvat, arvioidaan tasoa ja kaavallista tilannetta. Lain mukaan teoksen tulee luoda lisäarvoa tilaan ja tilannekohtaisesti tarkastellaan onko teoksella terveyshaittoja tai muuten häiritseviä elementtejä. Tietynlaiset värit, kuviot tai valoelementit voivat aiheuttaa esimerkiksi migreeni- ja epilepsia-kohtauksia tai vaikuttaa liikennekäyttäytymiseen esimerkiksi risteysalueella.

Haastateltavista kulttuuriympäristötyöryhmän jäsenet esittivät, että Oulun kaupungin keskusta-alueelle suunniteltavien muraalimaalauksien osalta työryhmän pitäisi päästä vaikuttamaan siihen, mitä tehdään ja millaisilla ehdoilla. Hankkeissa tulisi huomioida myös, että teosten poistaminen tai peittäminen on oma haasteensa. Muraalit eivät sovi arvotarkennuksiin ja työryhmässä käsitellään museon tarkastamat suojelumerkinnot sekä arvioidaan moniammatillisesti kaupunkikuvaa. Kaava- ja suojeluintressi edellyttää, että museon rakennustutkijat

antavat kannanottoja ja asiantuntijalausuntoja työryhmän kommentoitavaksi. Kannanotoissa huomioidaan kulttuuriset arvot ja kohteet, mihin teoksia ei voida toteuttaa, kuten RKY-alueet ja historialliset rakennukset. Lähes aina suojele koskee ensisijaisesti rakennuksen julkisivuja. Muraalista ei saa koitua haittaa talon rakenteille. Tärkeää olisi myös, että maalaus noudattaa talon henkeä, arkkitehtuuria ja historiaa. Kulttuuriympäristötyöryhmän tehtävä on edistää rakennussuojelua ja kulttuuriympäristön hoitoa. Eri hallintokuntien haastateltavat toivat esiin, että murallit ovat olleet ajoittain työryhmässä esillä ja herättäneet paljon keskustelua. Kulttuuriympäristötyöryhmä on esittänyt muraaliohjeistuksen laatimista.

Haastatteluissa yksi henkilö nosti esiin myös erot muraalien ja alikulkumaalaus-ten kaltaisten katutaideprojektien välillä siten, että jälkimmäisiä voisi toteuttaa kevyemmällä lupamenettelyllä, kuten aikaisemminkin on tehty. Tämä on linjassa myös taidemuseoiden edustajien haastatteluissa tulleiden toimintatapojen kanssa.

Eri taidemuseoiden haastatellut edustajat toivat myös esiin kaupunkinsa vastaavien työryhmien toimintaa. Taidemuseot olivat usein mukana julkisen taiteen hankkeita edistävässä eri hallintokuntien edustajien muodostamissa työryhmissä, mutta niissä harvoin käsiteltiin muraalimaalauksia saati katutaiteen piiriin luokiteltavia projekteja.

Kaupunkien julkishallinnolla on merkittävä rooli taidehankintojen tuottamisessa julkisiin tiloihin, jolloin eri hallintokuntien kesken muodostetut työryhmät luovat hankkeiden byrokraattisen toimintaympäristön (Uimonen 2010, 105.) Tämä toisaalta luo keskusteluyhteyksiä eri toimijoiden välille ja sitä kautta ymmärrystä alojenväliseen asiantuntijatyöhön.

Kaikissa haastatteluissa kiinnitettiin huomiota laatuvaatimuksiin ja ne herättivät keskustelua. Oulun kaupungissa muraalimaalaus-ten ja katutaiteen visuaalinen ilme oli yleensä kaupunginarkkitehdin tai pienemmissä hankkeissa arkkitehtilaajien hyväksymiä. Kritiikkiä esitettiin siitä, että osa suunnitelmista ei ole vastannut esteettistä taidetasoa vaan olleet enemmänkin mainostyyppisiä. On

myös merkitystä sillä suunnitellaanko muraalia yksityisiin vai julkisiin kohteisiin, jolloin tulisi ehkä olla jopa oma hankkeen ohjausryhmä, jossa on museoasian-tuntijaedustus. Moni oululainen haastateltava totesi, että muraalit ovat kaupunkikuvassa hienoja, jos ne ovat oikeassa paikassa ja istuvat kaupunkikuvaan häiritsemättä muita kaupunkikuvallisia arvoja. Toteutuksen taiteellinen taso ja laadukas tekninen toteutus koettiin myös tärkeäksi.

Taidemuseoiden edustajat kommentoivat myös muraalimaalausten ja katutaide-teosten laatua. Yhden haastateltavan mukaan tulisi nykyistä enemmän keskustella muraalimaalausten ja katutaiteen sisällöstä, sillä katu- ja graffititaiteen perinteeseen liittyy vahvasti yhteiskuntakritiikki. Katutaiteen terminologiaan tulisi myös kiinnittää kansainvälisellä tasolla huomiota, jolloin voitaisiin tarkastella onko Suomessa asian suhteen yhteneväinen terminologia. Yleisesti ottaen taidemuseoiden edustajat eivät suoraan ottaneet kantaa laatuvaatimuksiin, mutta haastatteluiden muissa yhteyksissä tuli esiin taidemuseoiden asiantuntijarooli julkisen taiteen hankinnoissa, jolloin taidetilausten sisältöön ja laatuun otetaan jo hankinta- ja suunnitteluvaiheessa kantaa. Osa haastateltavista pohti lyhyesti muraalimaalausten ja katutaiteen osalta taidemuseoiden asiantuntijaroolia tulevaisuuden hankkeissa, kun uudet julkisen taiteen ilmenemismuodot lisääntyvät kaupunkikuvassa.

Julkisen taiteen ja kuvataidealan kentällä on viime vuosina herätelty keskustelua taiteen laadusta. Myös taiteilijat haluavat tuoda esiin teoksen sisällön merkityksen siinä missä oman ammattiympäristönsä. Taideinstituutioilla onkin tärkeä tehtävä avata julkisen taiteen käsitystä ja käsitteen merkitystä. (Kempainen 2021, 21-22.) Yleisesti julkisen taiteen hankkeissa on käytännön kokemusten kautta todettu, että työryhmien moniammatillisuus on yksi laadun tae, sillä silloin taideteoksen suhde tilaan ja ympäristöön tulee tarkasteltua laajasti kaikkien osapuolten erityisasiantuntijuuden perusteella (Pulkinen 2019, 40.)

4.3 Hallinta- ja huoltovastuut

Muraalimaalausten ja katutaiteen hallinta- ja huoltovastuut herättivät haastateltavien keskuudessa paljon eritasoisia näkemyksiä ja keskustelua. Hallinnalla viitataan tässä yhteydessä hankintojen omistajuuteen, dokumentointiin ja asiakirjoihin liittyviin asiakokonaisuuksiin. Ne käsittävät hankinta- ja lupapäätökset, sopimukset ja sopimussisällöt, pöytäkirjat ja muistiot sekä hankintojen ylläpito- ja huoltovastuut. Haastatteluissa kävi ilmi, että Oulun kaupungissa viranhaltijapäätökset viedään Loota –asiankirjahallintojärjestelmään. Lupa-asiakirjat puolestaan arkistoidaan lakisääteisen oikeusturvan vuoksi. Varsinaista kaikkien muraali- ja katutaidehankkeiden dokumenttien yhteen kokoavaa arkistoa ei kuitenkaan ole. Kokouspöytäkirjat ja muistiot ovat eri työryhmien hallussa. Hankintojen ylläpito- ja huoltovastuut ovat osa sopimussisältöjä isommissa kohteissa, mutta ne eivät ole kaikkien hallintokuntien tiedossa tai käytettävissä.

Oululaisista haastateltavista museoammattilaiset toivoivat, että sopimukseen kirjattaisiin tarkkaan tekninen toteutustapa ja materiaalitiedot. Se helpottaisi mahdollisia hoito-, huolto- tai poistotoimenpiteiden tasokasta toteuttamista ja asiantuntijakonsultaatiota niiden toimijoiden kanssa, joilta toimenpiteet tilataan. Yhden haastateltavan mukaan esimerkiksi tietyt epäorgaaniset maalityypit tarvitsevat erikoistuneita ammattilaisia ja laitteistoja maalin levitykseen. Yleensä julkisen taiteen osalta huoltotyöt tilataan teoksen tekijää konsultoiden hänen hyväksymältään taholta ja halutessaan taiteilija voi valvoa työskentelyä tai ammattitaitonsa puitteissa tehdä korjaukset itse. Muraalien pohjatyöt eivät kuitenkaan ole korjaus- tai päällemaalaustilanteissa taiteilijan tehtävä. Sopimuksissa on hyvä olla vapautus taidemuseoiden konservointivelvoitteesta.

Useat Oulun kaupungin eri hallintokuntien haastateltavat toivat esiin huolen siitä, ettei kenelläkään ole tarkkaa tietoa kenelle katutaide- ja muraalimaalausten vaurioista tai ilkeistä ilmoitetaan. Suurin osa ei tiennyt tarkkaan mikä hallintokunta teokset omistaa ja ylläpidetäänkö maalauksia. Monet haastateltavista kuvailivat, että katutaide- ja muraalihankkeita ideoidaan ja toteutetaan suurella innolla, mutta hankkeiden keskitettyä koordinoitua tai kohteista ja niiden kunnosta ylläpidettävää rekisteriä ei ole. Tämä vaikuttaa myös siihen, ettei kukaan

seuraa järjestelmällisesti maalausten kuntoa ja rapistuneiden kohteiden uudelleen käyttöä maalauspinnoina. Muutama haastateltava totesi yksityisten kiinteistöjen osalta, että kiinteistön omistajalla on velvoite pitää teokset kunnossa.

Muutama oululainen haastateltava pohti myös maalauspinnojen valmisteluun liittyen, että myös pohjatöihin tulisi varata riittävästi aikaa. Maalausten osalta myös Oulun alueen vuodenaajat tulee huomioida toteutuksissa.

Valtakunnallisesti taidemuseoiden toimijat kertoivat, että esimerkiksi taidemuseoiden toimesta sähkökaappien katutaidemaalauksia ei huolleta, vaan kunnon heikentyessä niiden päälle maalataan uudet teokset. Osassa kaupungeista kaupunkiympäristöpuoli vastasi maalauspinnojen ennallistamisesta. Yhdessä kaupungissa maalauspinnoja voidaan pestä ei-museoammatillisena huoltotyönä. Yleinen linja taidemuseoiden roolista muraalimaalausten ja katutaiteen hoidon suhteen oli vähäinen johtuen siitä, että niitä harvemmin oli liitetty museokokelmiin. Taidemuseot eivät myöskään tällöin hallinnoineet hankkeita.

Suomen vaativille sääolosuhteille paras muraalien maalausajankohta on touko-kuusta elokuuhun. Kestävä maalipinta vaatii 80% kosteuden ja yli +5 °C lämpötilan. Maalien UV-kesto tulisi ottaa huomioon ja betonipinnoilla maalin tulisi mielellään olla hengittävää. (Salmi 2020.) Ely-keskus esimerkiksi asettaa omalta osaltaan lupien myöntämiseen vaatimukset sallituista SILKO-järjestelmän mukaisista maaleista. Muraalien maaleissa on yleisesti tärkeää pitää mielessä myös seinäpinnan materiaalit, aikaisemmat käsittelyt ja oikeanlainen pohjustus. Maalauspinnoille tulee olla kuiva ja sekä keliolosuhteet että ilmansaasteet voivat vaikuttaa maalauksen keston. Rapistuvat ja riittävään huonoon kuntoon päässeet muraalit voivat lopulta houkuttaa myös vandalismin ja tägeillä bommaamiseen eli spraymaalilla tehdään graffitinimikirjoitus toisen tekemän teoksen päälle. Tällainen tägien poisto tai muraalien konservointi on haastavaa ja taidemuseoille myös resurssikysymys. (Brajer 2018)

Arkistointi, dokumentointi ja luettelointi ovat museoiden perustehtävä. Arkistointi yleensä keskittyy kunkin museon oman toimialueensa dokumenttien tallentamiseen. Taidemuseot yleensä tallettavat arkistoonsa muun muassa julkisen tai-

teen hankintasopimukset, luonnokset ja muut hankkeisiin liittyvät olennaiset asiakirjat, kuten taiteilijan toimittamat teoksen hoito- tai materiaaliselvitykset. Teokset dokumentoidaan valokuvaamalla ja kirjaamalla taiteilijan ja teosten tiedot museotietokantaan mahdollisimman tarkasti. Dokumentoitujen tietojen luettelointi on museaalista perustutkimusta, johon liittyy yleensä lähdeaineiston ja taustatiedon kartuttaminen. Yleensä aineisto luokitellaan tiedonhaun helpottamiseksi. (Heinonen & Lahti 2001, 93-95.) Taideteosten osalta tallennetaan myös hankintatapa, -päätös, -hintaa ja -perustelut. Museoissa kokoelmien hallinnalla tarkoitetaan koko järjestelmää, jonka puitteissa kokoelmia käsitellään eri tarkoituksia varten hankinnasta huoltoon.

4.4 Yhteistyötä ja tulevaisuudenvisiona

Haastatteluista kävi ilmi, että useimmiten eri kaupunkien katutaiteen ja muraalihankkeiden toteutusten taustalla oli erilaiset yhteistyökumppanuudet tai itsenäiset toimijat. Oulussa, kuten lähes kaikissa tutkimukseen osallistuneissa kaupungeissa, katutaiteeseen erikoistuneet toimijat ja kaupunkien nuorisopalvelut olivat toteuttaneet maalauksia sähkökaappeihin ja alikulkutunneleihin. Muutama haastateltava mainitsivat myös vapaat graffitiseinät. Erilaiset katutaide- ja nuorisoyhdistykset olivat aktiivisia omissa projekteissaan. Kaupunkitilojen osalta luontainen yhteistyökumppani heille oli kaupunkiorganisaatioissa usein myös ympäristöpalvelut.

Oulun kaupungin osalta pari eri hallintokuntien haastateltava totesi, että vastaavien oma- tai matalakustanteisten alikulkujen, sähkökaappien tai vastaavien kohteiden katutaidehankkeet voisi jatkossakin edetä kevyemmän prosessin kautta. Yksi haastateltava totesi, että alikulkuihin tehdyt taideteokset ovat olleet luonteva tapa tuoda katutaidetta Oulun kaupunkikuvaan. Onnistuneista toteutuksista hän mainitsee esimerkkinä Jussi TwoSevenin teoksen Hiukkavaarassa.

Oulun kaupungin toimijoista muutama haastateltava esitti, että katutaiteen ja muraalihankkeiden osalta voitaisiin soveltaa vyöhykejä, jossa kaava-

alueen ulkopuolelle saisi toteuttaa teoksia vapaammin. Lähes kaikki haastateltavat toivat esiin pelisääntöjen ja ohjeistuksen laatimisen tärkeyden. Yksi otti kantaa myös tiedotuksen näkyvyyteen, jolloin lupa- ja viranomaiskäsittelyasiat olisi taiteen hankintaa harkitsevien toimijoiden tiedossa jo lähtökohtaisesti. Prosessikuvauksen voisi keskusteluttaa kulttuuriympäristötyöryhmässä.

Muraalimaalausten osalta oululaisten haastateltavien näkökulmat vaihtelivat. Toisaalta moni halusi muraaleja kaupunkiin, mutta samalla niiden taiteellinen taso sekä niiden ylläpitoon, poistoon tai peittämiseen liittyvät asiat herättivät kysymyksiä. Haasteena koettiin niiden suuri näkyvyys suhteessa maalipintojen kestävyys ja teknisen toteutuksen onnistumiseen. Kuvien sisältöön ja visuaalisuuteen toivottiin kiinnitettävän enemmän huomiota. Muraalit kilpailevat kaupunkikuvassa mainosten, tiedotteiden ja muiden kuvatulvien kanssa. Suurin osa kuitenkin totesi, että hyvin suunniteltu ja toteutettu taideteos ja sille sopiva paikka voivat virkistää kaupunkikuvaa. Yksi haastateltava toivoi myös, että uskallettaisiin rohkeammin toteuttaa muraaleja uusiin rakennuksiin imagolähtökohdista.

Valtakunnallisella tasolla taidemuseot pohtivat katutaiteen ja muraalimaalausten roolia museokokoelmissa ja julkisen taiteen hankkeissa tulevaisuudessa. Kahdessa kaupungissa taidemuseot olivat konsultoivina osapuolina mukana raitio- teiden taideohjelmissa, joihin liittyy myös katutaidetyyppejä toteutuksia. Moni taidemuseoiden edustaja mainitsi, että taidemuseoiden asiantuntijarooli julkisen taiteen kentällä tunnustetaan nykyisin aiempaa paremmin ja taidemuseoiden edustajia on yhä useammin mukana hankkeiden ohjausryhmissä.

Taidemuseoiden haastateltavat toivat esiin ohjeistuksen tarpeen muraali- ja katutaidemaalauksissa käytetyistä materiaaleista ja niiden poistoista. Maalauksissa tulisi huomioida maalien ympäristöystävällisyys. Mikäli teosten päälle tulee töhryjä, olisi hyvä tietää miten toimitaan. Sopimukset tulisi laatia tarkkaan siten, että niistä löytyy vastaukset toimintatapoihin ja ylläpidon vastuukysymyksiin. Osa mainitsi myös sopimusten tarkastamisen yhteistyössä lakimiesten kanssa.

Taidemuseoiden kokoelmiin oli hankittu muutamia muraalimaalauksia esimerkiksi prosenttitaideperiaatteen mukaisella menettelyllä, jolloin taidemuseo on hankkeissa alusta asti mukana asiantuntijana. Yhdessä kaupungissa oli perustettu katutaidetyöryhmä, jonka tehtävänä oli laatia pelisäännöt ja lupamenetelyohjeet tukemaan eri toimijoiden yhteistyötä. Katutaidetyöryhmä oli esittänyt myös katu- ja kaupunkitaidetiimin perustamista, joka toimisi koordinoivana hankkeiden ohjaajana kaupunkitasolla (HEL 2015-012872.) Useissa kaupungeissa taidemuseot olivat toteuttaneet tai parhaillaan toteuttamassa kirjallisia Julkisen taiteen ohjelmia, jotka ovat sidoksissa kaupunkistrategioihin. Moni kaupunki oli tehnyt erikseen ohjeet katutaide- ja muraalilupiin liittyen yksityisten toimijoiden ja yhdistysten avuksi.

Visuaalisen taiteen alan toimintaympäristö on yhteiskunnallisessa muutoksessa. Ihmisten arvot ja elämäntavat muuttuvat monimuotoisemmiksi. Taiteen kulttuurinen merkitys elin- ja asuinympäristössä vahvistuu ja se nähdään palveluna ympäröivälle yhteisölle. (Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat 2018.) Uudet taidemuodot kiinnostavat ihmisiä ja herättävät puheenaiheita. Trendikkäänä ilmiönä näyttävät muraalimaalaukset koetaan kansainvälisen kaupunkikulttuurin merkinä. Yhä enemmän keskusteluun on noussut niiden institutionaalistunut paikka osana julkisen taiteen kenttää. Samalla pohditaan mikä on kuratoidun katutaiteen ja vapaana omaehtoisesti toteutetun katutaiteen ero, ja miten niihin tulisi suhtautua. (Abarca 2017, 115-116.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Oulun kaupunkiorganisaation muraali- ja katutaidehankinnoissa mukana olleiden toimijoiden aikaisempia kokemuksia prosessien läpiviemisistä ja erityisesti kartoittaa muraalihankkeissa kohdattuja haasteita. Toisena tavoitteena oli löytää hyviä työtapoja ja toimintamalleja, joilla muraalihankkeita voitaisiin parhaiten edistää Oulussa eri hallintokuntien välillä. Lisäksi Oulun taidemuseon roolia oli määrää selkeyttää muraalihankkeissa siten, että kaikki toimijat kokisivat yhteistyön mielekkääksi.

Haastatteluaineiston perusteella tutkimustuloksissa korostui sekä Oulussa että valtakunnallisesti katutaiteen ja muraaliprosessien vaihtelevat käytännöt. Epäselvyyksiä oli eri toimijoiden vastuualueista, kuten toteutusten laatukriteereistä, materiaaliselvityksistä sekä teosten huoltoon ja poistoon liittyvistä linjauksista. Tähän vaikutti osaltaan järjestelmällisen dokumentoinnin ja asiakirjahallinnon puuttuminen. Kaikki toimijat eivät tieneet sopimuskäytännöistä tai –sisällöistä. Vastuuhenkilöitä hankkeiden eri vaiheisiin ei myöskään ollut aina selkeästi tuotu esiin, jolloin heitä oli vaikea tavoitella tilanteen vaatiessa. Oulun kaupungista puuttuivat katutaide- ja muraaleja koskevat ohjeistukset. Yleisellä tasolla valtakunnallisesti haasteellisena koettiin myös kaupunkiorganisaation sisäiseen tiedottamiseen liittyvät puutteet koskien katutaide- ja muraalihankkeita.

Yksi erityisen iso haaste oli muraalien elinkaari, johon vaikuttaa muun muassa keliolosuhteet, ilmansaasteet, seinämateriaalit, pohjustustyöt ja maalien ominaisuudet. Kenelläkään ei vaikuttanut olevan tarkkaa tietoa siitä, mitä tapahtuu, kun elinkaaripöytä päättyy ja kuka tilanteessa toimii aktiivisesti. Mikäli teos alkaa tuhoutua, niin kuka kustantaa poiston tai päälle maalauksen ja niihin liittyvät valmistelevat toimenpiteet? Entä onko uuden teoksen toteutus vanhan päälle aina helpoin ratkaisu, jos aikaisemman teoksen on todettu tuhoutuvan ennen sopimuselinkaaren päättymistä? Tai tulisiko määrittellä valmiiksi tietyt taidepinnat myös muraaleille *1000 katumaalauksen Oulu* –hankkeen tapaan, joihin tois-

tuvasti voitaisiin toteuttaa uusia teoksia elinkaaren päätyttyä ja huomioida se lähtökohtaisesti esimerkiksi uudisrakentamisessa?

Sekä haastatteluissa että kirjallisissa lähteissä todettiin hallintokuntien välisten moniammatillisten työryhmien toiminnan myönteinen merkitys julkisten tilojen ja taiteen suunnittelussa. Oulussa kuvataidetyöryhmä on perustettu kaupunkiympäristöön sijoittuvan julkisen taiteen hallintaa ja huoltoa varten. Vastaavasti kulttuuriympäristötyöryhmän tehtävä on vaalia kaupunkialueen kulttuuriperintöä ja antaa lausuntoja ympäristön hoitoon sekä rakennussuojeluun liittyen. Kaupunkikuvatyöryhmä valvoo puolestaan kaupungin julkisten tilojen laadukasta suunnittelua ja ylläpitoa. Valtakunnallisesti vastaavat työryhmät ovat yleisiä kaupunkiorganisaatioissa. Työryhmissä käydään läpi suunnitelmia ja keskustellaan asioista ennakkoon eri ammattiryhmien asiantuntijoiden ja erityisosaajien kesken. Tällöin hankkeiden plussat ja miinukset tulee arvioiduksi monitasoisesti.

Julkisen taiteen asema kaupunkitiloissa on näkyvä osa ihmisten elämää. Visuaalisen taiteen brändiarvo on kuitenkin sen hyvässä taiteellisessa tasossa ja siihen on olemassa omat laatumäärittelytapansa. Yksi niistä on tekijyys, jossa taiteilijalla on kuvataidealan koulutus ja/tai hän on ammattiaan harjoittamalla osoittanut osaamisensa ja vakiinnuttanut näin asemansa legitimoituneena ammattilaisena. Taidemuseoalalla on omaan asiantuntijuuteen perustuva ymmärrys kuvataiteen arvosta, jota voidaan tarkastella sekä taloudellisista että laadullisista näkökulmista. Myös katutaiteen ja erityisesti muraalimaalausten osalta taidemuseot arvottavat toteutuksia oman erityisosaamisensa ja visuaalisen taiteen alan lähtökohdista. Lisäksi taidemuseon asiantuntijuus julkisen taiteen kentällä liittyy museaaliseen dokumentointiin ja perustutkimuksen tallentamiseen tulevia sukupolvia varten institutionaalisen muistiorganisaationa.

Kehittämispainotteisessa laadullisessa tutkimuksessa oli tavoite löytää käytännön ratkaisuja toimintaympäristön ja julkisen taiteen hankintamenettelyihin liittyvien muutosten vuoksi. Tutkimusaineistosta nousi esiin katutaiteen ja muraalimaalausten prosessien erot. Siinä missä muraalimaalauksia tilataan usein isoilla julkishallinnon budjeteilla, ovat vastaavasti sähkökaapit, alikulkutunnelit tai vapaat graffitiseinät joko kolmannen sektorin toimijoiden matalan budjetin toteu-

tuksia tai täysin omakustanteisia. Tämä on yksi peruste sille, että näitä prosesseja tulisi tarkastella moniulotteisesti eri näkökulmista ja luoda julkisille näyttävälle muraaleille oma prosessimalli esimerkiksi vakiintuneita julkisen taiteen hankintamalleja mukaillen. Kuvataidealalla julkisen taiteen hankintaprosessissa on sisäänkirjattuna vastuutahojen nimeämiset, sopimussisällöt ja muut tarvittavat toimenpiteet. Tällöin hankkeet läpäisisivät kaupunkiorganisaation hallintokuntien väliset työryhmät ja etenisivät niiden kautta. Taidemuseo voisi toimia asiantuntijaroolissa kuvataiteen ja museoalan ammattilaisena erityisesti silloin, jos teos halutaan liittää osaksi taidemuseon hallinnoimaa Oulun kaupungin kokoelmaa.

Kaupunkiorganisaatio voisi pohtia mahdollisuutta perustaa erillinen katutaiteeseen ja muraalimaalauksiin keskittyvä työryhmä, tiimi tai koordinaattorin tehtävä, joka keskittyisi uuden yksityiskohtaisemman prosessikuvauksen sekä ohjeistuksen laatimiseen ja hankkeiden koordinointiin. Se voisi toimia väliaikaisesti tai olla pidempiaikainen ratkaisu riippuen hankkeiden määrästä ja kokoluokasta.

Mahdollisen jatkotutkimuksen näkökulmasta tutkimusaiheen kannalta erityisen kiinnostavaa on uuden julkisen taiteen muotoutuminen suhteessa taidemuseoalan käytäntöihin. Vaikka taidemuseot ovat innokkaita ja rohkeita tunnustelemaan ajankohtaisia visuaalisen taiteen ilmiöitä, niin museoperintö ja julkisen organisaation byrokraattisuus on silti läsnä taidemuseoalan arjessa.

Olisi mielenkiintoista selvittää katutaiteen ja muraalien keskinäistä suhdetta ja terminologiaa laajemminkin. Vaikuttaa siltä, että taidemuseot joutuvat käymään tätä keskustelua ja debattia lähivuosina joka tapauksessa myös muiden uudenlaisten julkisen taiteen ilmenemistapojen osalta. Muun muassa elinkaarisopimukset ja 3D –mallinnokset haastavat museoita pohtimaan myös kokoelmien ja tallentamisen uusia muotoja. Kaupunkisuunnittelussakin saatetaan joutua miettimään todellista katugalleriaa, jossa seinäpinnat suunnitellaan ja valmistetaan jo lähtökohtaisesti säännöllisesti vaihtuvien visuaalisten taide-elementtien ehdoilla.

Haastatteluiden kohderyhmäksi valitut Oulun kaupunkiorganisaation ja valtakunnallisten taidemuseoiden edustajat osoittivat vastauksillaan tutkimuksen va-

liditeetin. Vastausten myötä syntyi selkeä käsitys siitä, että julkisen taiteen muodot ja toimijat ovat yhteiskunnallisessa murroksessa ja myös kaupunkioorganisaatio joutuu sopeutumaan ja etsimään uudenlaisia tapoja luoda, ylläpitää ja vaalia arvojaan. Taidemuseoiden edustajien haastattelut olivat välttämättömiä, jotta oli mahdollista hahmottaa alan toimintatavat, näkemykset ja rooli vastaavissa hankkeissa. Oulun kaupunkioorganisaation työryhmien eri alojen edustajilta saatujen tietojen avulla prosessien haasteet ja kehittämistarpeet selkeytyivät yli hallintokuntarajojen.

Reliaabeliuden kannalta uskon, että opinnäytetyön tutkimustulokset ovat toistettavissa laadullisen tutkimuksen mukaisella teemahaastattelulla ja aineiston fenomenografisella analyysillä. Aihe on ajankohtainen ja tutkimukseen liittyvät asiat tapahtuvat tietyssä ajassa ja paikassa samassa muutoksen kulttuuripiirissä. Koska kysymykset olivat rajatusta aiheesta ja vastaajat saivat vapaasti vastata kysymyksiin omin sanoin omasta näkökulmastaan, niin he todennäköisesti olivat rehellisiä kertoessaan kokemuksistaan. Fenomenografisen analyysin avulla vastaukset pystyi luokittelemaan ja ryhmittelemään teemojen ja aiheiden perusteella siten, että syntyi käsitys vastausten yhtäläisyyksistä ja eroista. Tämä mahdollisti myös hierarkkisen kategorisoinnin, jossa tietyt asiat nousivat selkeästi vastauksissa enemmän esiin toisten jäädessä vähemmälle huomiolle. Lisäksi kirjallisista lähteistä oli löydettävissä samoja elementtejä, jotka tietyssä määrin tukivat haastatteluaineiston analyysin tuloksia.

LÄHTEET

Abarca, Javier 2008. Graffiti or street art: Julio 204 and Daniel Buren in 1968. Urbanario articles. 6.8.2008. Hakupäivä 15.5.2022.

<https://urbanario.es/en/articulo/graffiti-or-street-art-julio-204-and-daniel-buren-in-1968/>

Abarca, Javier 2017. Curating street art. SAUC - Street Art and Urban Creativity, 3(2). Scientific Journal. Hakupäivä 29.5.2022.

https://www.urbancreativity.org/uploads/1/0/7/2/10727553/112_118_abarca_journal2017_v3_n2_final3_web.pdf

Aho, Esko 2014. Tuhannen maalauksen visio. Kaleva 21.1.2014. Hakupäivä 25.5.2022. <https://www.kaleva.fi/tuhannen-maalauksen-visio/1711383>

Brajer, Isabelle 2018. The Problem of vandalism on contemporary outdoor murals and street art. Vandalism and art. Four study days in contemporary conservation. Hakupäivä 29.5.2022. <https://journals.openedition.org/ceroart/5761>

Burkard, Lene & Grambye, Lars. Foreword. Teoksessa Lene Burkard & Pia Hovi-Assad *Street Art The New Generation* 2012. Porin taidemuseon julkaisuja 119. Kunsthallen Brandts & Porin taidemuseo.

Heinonen, Jouko & Lahti Markku, 2001. Museologian perusteet. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

HEL 2015-012872. Katutaidetyöryhmän loppuraportti. 116/28.5.2019. Helsingin kaupunki. Hakupäivä 28.5.2022.

<https://dev.hel.fi/maatokset/asia/hel-2015-012872/u02100vh2-2019-116/>

Hem, Andrew 2018. Crystal Blue (muraali). Sijainti: Oulu: Kajaanintie 1. Valokuva: Hannu Uusitalo. Upeart portfolio. Hakupäivä 27.5.2022.

<https://www.upart.com/portfolio/andrew-hem-2/>

Huusko, Mira & Paloniemi, Susanna 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 37. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Hakupäivä 27.5.2022.

https://www.researchgate.net/publication/347949020_Fenomenografia_laadullisena_tutkimussuuntauksena_kasvatustieteissa

Kantokorpi, Otso 2017. Muraalit vs. harmaa betoni. *Taide 6 / 2017*.

Kekäläinen Tarja 2001. Taideteos alueensa ja aikakautensa edustajana. Teoksessa T. Kekäläinen (toim.) *Ars Non Excolitur, se mutatur. Oulun taidemuseon kokoelmat*. Oulu: Oulun taidemuseon julkaisuja 42/2001.

Kekäläinen, Tarja 2008. Prosenttitaiteen vuoksi – A percent for everyone. Oulu: Oulun taidemuseo.

Kempainen, Mari 2021. Julkinen taide 2020. Taiteen edistämiskeskus.

18.5.2021. Hakupäivä 14.5.2022.

<https://www.taike.fi/documents/10921/1342095/Julkinen+taide+2020/a4a669a6-01e7-5a64-3c61-ff93f2f682ae>

Kulttuuriympäristön hoito ja rakennussuojelu Oulussa 2019. Oulun kaupunki.

Hakupäivä 14.5.2022.

https://www.ouka.fi/documents/64220/2400300/Esite+2019_kulttuuriymp.pdf/20968635-62fa-411f-9f8f-4a79241a0cd9

Landry, Charles 2011. Oulu sykkimään. Luovan kaupungin kaava. Hakupäivä 15.5.2022.

https://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=32f71a40-1e31-42c4-ac06-ee23815c343&groupId=6281062

Mankkinen, Jussi 2021. Katutaidetta on nyt kaikkialla Suomessa, mutta siihen kaivataan lisää ytyä: Miksi kotimainen katutaide ei ota kantaa? Yle 21.8.2021. Hakupäivä 26.5.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12052959>

Missä ja miten Suomessa käytetään prosenttiperiaatetta? Teoksessa Miisa Pulkkinen (toim.) *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle* 2019. Helsinki: Prosentti taiteelle –hanke.

Mitä on julkinen taide ja millaisia käyttöjä sille annetaan. Teoksessa Oona Myllyntaus & Sari Karttunen (toim.) *Julkinen taide aluerakentamisessa ja –kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät* 2020. Cuporen verkkojulkaisuja 65. Jyväskylä: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Hakupäivä 15.5.2022. https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-03/Cupore_julkaisu_julkinen_taide.pdf

Museolaki 314/2019. Annettu Helsingissä 15.3.2019. Hakupäivä 5.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314>

Museoliitto 2018. Museoalan toimintaympäristö. Suomen museoliitto 2023 -strategia. 25.5.2018. Hakupäivä 25.5.2022. <https://www.museoliitto.fi/index.php?k=13463>

Myllyntaus, Oona & Karttunen Sari 2020. Julkinen taide aluerakentamisessa ja –kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät. Cuporen verkkojulkaisuja 65. Jyväskylä: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Hakupäivä 27.5.2022. [https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/julkinen taide aluerakentamisessa _ja_ -kehittamisessa.pdf](https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/julkinen_taide_aluerakentamisessa_ja_ -kehittamisessa.pdf)

Niikko, Anneli 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto. Joensuun kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia 85

Oulun arkkitehtuuripoliittinen ohjelma (2017). Oulun kaupunki. Hakupäivä 14.5.2022.

https://www.ouka.fi/documents/64220/10823794/040417_apoli_250x200_online_FINAL.pdf/2e388277-44fc-42f2-bd46-5fbd259cf8f6

Oulun kulttuuristrategia 2030. Oulun kaupunki. Hakupäivä 28.5.2022.

[Oulun kaupungin kulttuuristrategia 2030 \(ouka.fi\)](#)

Rantala, Olli 2013. 1000 katumaalauksen Oulu. Lupahakemus- ja projektiesitys katutaidegallerian toteutuksesta. Oulun kaupunki. Sivistys- ja kulttuuripalvelut.

Prosenttiperiaate kunnan julkisessa rakentamisessa. Teoksessa Miisa Pulkinen & Hanna Hannus (toim.) *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle* 2015. Helsinki: Prosentti taiteelle –hanke.

Pulkinen, Miisa (toim.) 2019. Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle. Helsinki: Prosentti taiteelle –hanke. Hakupäivä 28.5.2022.

https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/kasikirja/Prosenttiperiaatteen_kasikirja_Taiteilijalle_2019.pdf

Rea, N. 2019. Street art is a global commercial juggernaut with a diverse audience. Why don't museums know what to do with it? *Art world*. 7.8.2019. Hakupäivä 15.5.2022 <https://news.artnet.com/art-world/street-art-museums-1617037>

Rustanius, Jaakko 2016. Taiteen arvosta. Kuvasto. Blogi. 10.2.2016. Hakupäivä 26.5.2022 <https://kuvasto.fi/2016/02/taiteen-arvosta/>

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KavliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Hakupäivä 27.5.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/>

Salmi, Pia 2020. Katutaide, katujen väliaikainen taide. Kadun suunnitteluohjeet. Suomen kuntatekniikan yhdistys. Hakupäivä 30.5.2022. [6.5 Katutaide, katujen väliaikainen taide \(katu2020.info\)](#)

Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat 2018. Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. Julkaisu 2018/34. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Hakupäivä 29.5.2022.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161125/okm34.pdf>

Taideteoksen tilaussopimus 2021. Julkinen taide. Mallipohja. Suomen Taiteilijaseura. Hakupäivä 28.5.2022.

<https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-12/Taideteoksen%20tilaussopimus%20PDF.pdf>

Tarjolla julkisen taiteen asiantuntemusta. Teoksessa Miisa Pulkkinen (toim.) *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle* 2019. Helsinki: Prosentti taiteelle –hanke.

The Art Story. Mexican muralism. Hakupäivä 15.5.2022.

<https://www.theartstory.org/movement/mexican-muralism/history-and-concepts/>

Törhönen, Raimo 2018. Koira (muraali). Sijainti: Koskelantie 66. Oulu. Valokuva Mika Friman. Oulun taidemuseon kuva-arkisto.

Uimonen, Laura 2010. Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Ulkomainonnan sijoittamisperiaatteet Oulussa 2021. Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 16.11.2021. Hakupäivä 28.5.2022.

[Ulkomainonnan sijoittamisperiaatteet Oulussa \(oulunliikekeskus.fi\)](https://www.oulunliikekeskus.fi)

Vilka, Hanna 2021. Fenomenografia. *Näin onnistut opinnäytetyössä: ratkaisut tutkimuksen umpikujiin*. Jyväskylä: PS-kustannus. Hakupäivä 27.5.2022. Ellibs. Vaatii käyttöoikeuden.

Westergård, Ida. Taidemuseoiden toimintaympäristö 2000-luvulla. Teoksessa Susanna Pettersson (toim.) *Tulevaisuuden taidemuseo* 2009. Helsinki: Valtion taidemuseo.

LIITTEET

LIITE 1

TEEMALLISET PUOLISTRUKTUROIDUT HAASTATTELUKYSYMYKSET

TAUSTATIEDOT

- Nimi:
- Organisaatio ja tehtävänimike:
- Missä työryhmissä olet mukana ja roolisi niissä? (*kulttuuriympäristö- / kaupunkikuva- / kuvataidetyöryhmä / muita asiaan liittyviä työryhmiä?*):
- Kuinka monessa muralihankkeessa olet ollut mukana, ja mikä on ollut roolisi niissä?
- Minä vuosina olet ollut mukana muraalitoteutusten edistämisessä?

ALOITE JA LUVAT

- Mistä aloite muraalille tulee? Ottaako asiakas (taiteilija/tuottaja/rahoittaja/rakennuttaja) yhteyttä? Tekeekö kaupungin/valtion edustaja (arkkitehti/rakentaja/muu) itse aloitteita? Miten aloite tehdään?
- Mihin aloite johtaa? Ohjataan suoraan lupa-anomuksiin vai pyydetäänkö luonnos työryhmän nähtäville ennen lupakäsittelyä?
- Millaisia lupia haetaan eri kohteisiin ja mitkä tahot näistä vastaa?
- Mitä lupa-anomuksessa on otettava huomioon ja kuka ohjaa asiakasta tässä?
- Kuka hyväksyy luonnokset ja ohjataan/kommentoidaan niitä asiakkaalle? Mitkä asiat vaikuttavat luonnosten hyväksyntään / hylkäämiseen?

TOTEUTUS

- Miten taiteilija valitaan tai hyväksytään? Onko useita vaihtoehtoja vai miten ja millä perusteilla valinta tapahtuu? Kuka esittelee tekijän työryhmälle?
- Millaisia aikatauluja muralihankkeilla on ja miten niiden toteutumaa seurataan?
- Millaisia ennakoivia toimenpiteitä muraalit yleensä vaativat? Pitäkö pinnat puhdistaa, pohjamaalata tai ympäristöä suojata ja mikä taho näistä vastaa?
- Tarvitseeko taiteilija materiaali-ohjausta ja kuka hyväksyy toteutusmateriaalit? Mitä toteutusmateriaaleissa ja -tavoissa on huomioitava?
- Kuka tai mikä taho seuraa työn/hankkeen eri vaiheita ja etenemistä?
- Kuka hyväksyy lopullisen työn ja käsitelläänkö toteutuksen eri vaiheita ja valmistumista em. työryhmissä? Kuka raportoi työryhmälle?
- Miten hankkeesta tiedotetaan ja kuka laatii mediatiedotteen?
- Dokumentoidaanko muraaali valmistumisen jälkeen? Jos niin miten ja kuka dokumentoinnista vastaa?
- Miten maalauspinnan ennallistaminen on huomioitu suunnitteluvaiheessa ja mikä taho tästä vastaa? Käsitelläänkö seinäpintojen ennallistamista ja niihin liittyviä toimenpide- ja kustannusarvioita työryhmissä?
- Kuka tai mikä organisaatio Oulun kaupungissa ylläpitää muraalitoteutusten luonnos-, lupa-, sopimus- ja asiakirja-arkistoa?

RAHOITUS

- Minkä suuruinen investointimääräraha kaupungilla on varattu muraalitoteutuksiin?
- Toteutetaan hankkeita erillisrahoituksella tai ns. sponsorirahoituksella? Jos, niin mikä on keskimääräinen summa?
- Mikä organisaatio tai taho kaupungilla hallinnoi muraalirahoitusta ja miten sen käyttöä ja toteumaa seurataan?
- Kuinka paljon muraalitoteutus maksaa? Mikä on edullisin ja kallein toteutus?
- Maksetaanko palkkio aina suoraan taiteilijalle ja miten toimitaan, jos mukana on tuottajataho? Toisin sanoen, miten palkkio jakaantuu, jos mukana on tuottaja?
- Missä vaiheessa hanketta kustannussuunnitelma ja maksuerätaulukko laaditaan? Kuka/mikä taho tekee tämän? Käydäänkö nämä läpi työryhmissä?

- Vaaditaanko/tarkistetaanko taiteilijalta yel-vakuutus? Miten kansainvälisten taiteilijoiden kanssa toimitaan?
- Onko rahoitus vuosisidonnainen vai voiko jäljelle jääneen rahoituksen jakaa seuraavalle vuodelle? Raportoidaanko vuositasolla työryhmissä läpi käytetyt ja käyttämättä jääneet määrärahat?

SOPIMUKSET

- Kuka tekee muraalitaiteen hankintasopimuksen? Missä vaiheessa kirjallinen sopimus tehdään?
- Millaisia sopimukset ovat sisällöltään pääpiirteittäin ja käytetäänkö samaa sopimus pohjaa kaikissa hankkeissa? Jos ei, niin miten sopimukset voivat poiketa toisistaan?
- Kuka kaupunkiorganisaation edustaja allekirjoittaa sopimuksen? Onko allekirjoittaja aina sama taho?
- Miten sopimuksissa on huomioitu muraalin tekijänoikeudet ja kuvankäyttöoikeudet?
- Miten sopimuksissa on määritelty toteutuksen laatuvaatimukset, materiaalit ja mahdollinen määräaikaisuus?
- Miten sopimuksissa on huomioitu teoksen hoito, huolto ja/tai poisto?

TYÖRYHMÄT (oma näkökulmasi)

- Kerro lyhyesti kaupunkikuvatyöryhmästä: miten muraaleja/katutaidetta työryhmä käytännössä käsittelee ja edistää?
- Kuka kaupunkikuvatyöryhmässä edustaa Oulun taidemuseota / Museo- ja tiedekeskus Luuppia?
- Kerro lyhyesti kulttuuriympäristötyöryhmästä: miten muraaleja/katutaidetta työryhmä käytännössä käsittelee ja edistää?
- Kuka kulttuuriympäristötyöryhmässä edustaa Oulun taidemuseota / Museo- ja tiedekeskus Luuppia?
- Kerro lyhyesti kuvataidetyöryhmästä: miten se voisi käytännössä edistää ja käsitellä muraaleja ja katutaidetta?

LOPUKSI

- Miten mielestäsi Oulun kaupunki on onnistunut edistämään ja toteuttamaan katutaidetta/muraaleja kaupunkikuvassa?
- Missä muraalien toteutusasioissa Oulussa on onnistuttu ja mainitse esimerkki onnistuneesta hankkeesta tai työvaiheesta?
- Mitkä ovat olleet mielestäsi ratkaisevia tekijöitä onnistuneissa hankkeissa?
- Missä asioissa on ollut suurimmat haasteet muraalitoteutusten suhteen? Entä varsinaiset yksittäiset ongelmakohtat, jos koet sellaisia olleen?
- Mihin muraali/katutaidehankkeiden vaiheisiin toivoisit parannusta? Miten hankkeiden koordinoitua voitaisiin mielestäsi parantaa?
- Mitä olennaista en ole huomannut tässä haastattelussa kysyä? Voit täydentää tähän:

KIITOS!